

TERRA NOSTRA

TERRA NOSTRA

JIŘÍ A. SVOBODA

KRAJINY, LIDÉ A ARCHITEKTURA
V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ

JIŘÍ A. SVOBODA

muni
PRESS

muni
PRESS

MASARYKOVA UNIVERZITA

ANTHROPOLOGIA INTEGRÁ

SERIES MONOGRAPHICA

svazek 5

TERRA NOSTRA

KRAJINY, LIDÉ A ARCHITEKTURA
V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ

JIŘÍ A. SVOBODA

MASARYKOVA UNIVERZITA

Text © Jiří A. Svoboda 2015

Fotografie © Jiří A. Svoboda 2015

Editor © Jaroslav Malina

Obálka, grafická úprava © Tomáš Mořkovský

Sazba a technická redakce Tomáš Mořkovský

Vydal © Masarykova univerzita, Brno 2015

ISBN 978-80-210-7835-2 (váz. vazba)

ISBN 978-80-210-7839-0 (online : pdf)

TERRA NOSTRA

KRAJINY, LIDÉ A ARCHITEKTURA
V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ

JIŘÍ A. SVOBODA

Text © Jiří A. Svoboda 2015

Fotografie © Jiří A. Svoboda 2015

Editor © Jaroslav Malina

Obálka, grafická úprava © Tomáš Mořkovský

Sazba a technická redakce Tomáš Mořkovský

Vydal © Masarykova univerzita, Brno 2015

Tisk Tiskárna Knopp s.r.o.

ISBN 978-80-210-7835-2 (váz. vazba)

ISBN 978-80-210-7839-0 (online : pdf)

OBSAH

I. KRAJINY

SAVANA A BUŠ	10
TUNDRA, STEP, PRÉRIE	36
LES	42
POUŠŤ	54
HORY	68
MOŘE	82
ŘEKY	90
JESKYNĚ	106

II. LIDÉ

LOVCI A RYBÁŘI	132
ZEMĚDĚLCI	138
PASTEVCÍ	142
VÝROBA	152
OBCHOD	160
BOJ O VODU	164
SIESTA, TANEC A CEREMONIÁL	170
SOUD	184

OBSAH

III. ARCHITEKTURA

POČÁTKY ARCHITEKTURY	190
DÁLNÝ VÝCHOD	198
SVĚT ISLÁMU	210
RUSKÁ ARCHITEKTURA	220
„NAŠE“ ARCHITEKTURA	224
HRAD	242
SUMMARY	258

I. KRAJINY

SAVANA A BUŠ

Tropická africká savana, se svou potravní nabídkou a svými riziky, je jevištěm vzniku homininů, vzpřímení lidské postavy a celého komplexu souvisejících biologických a sociálních proměn. Teorii, proč se homininé v afrických savanách napřímili a začali se pohybovat po dvou, je bezpočet. Stephen Jay Gould má jistě pravdu, že právě tento krok byl v evoluci člověka ten rozhodující. Při bližším zamyšlení rovněž uvidíme, že nevýhody a rizika tohoto způsobu pohybu budou neméně početné jako výhody. Ale ruce byly nyní volné a lidskou cestu bude od té doby určovat rozvoj technologie.

Savana porostlá bušem trnitých akácií, okrajové části Afarské deprese, Etiopie 2013.

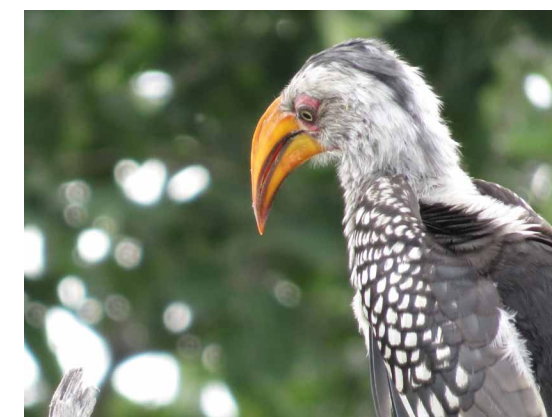

V období dešťů křovinatá savana (bušveld) ožije, ale velká zvířata jsou ukryta v porostu. Národní park Hwange, Zimbabwe 2017.

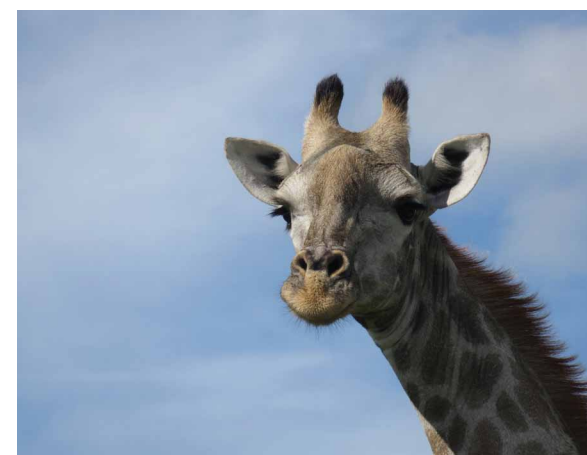
Supi afričtí (*Gyps aricanus*) obsadili koruny stromů v okolí mršiny. Botswana 2017.

Zoborožec žlutozobý (*Tockus flavirostris*).

Žirafa (*Giraffa camelopardalis*) dnes dominuje nad savanami subsaharské Afriky (vlevo Tanzanie 2015, vpravo Botswana 2017), ale jak dokumentují prehistorické skalní malby (Jeskyně šelem, Egypt 2008), obývala v minulosti i Saharu.

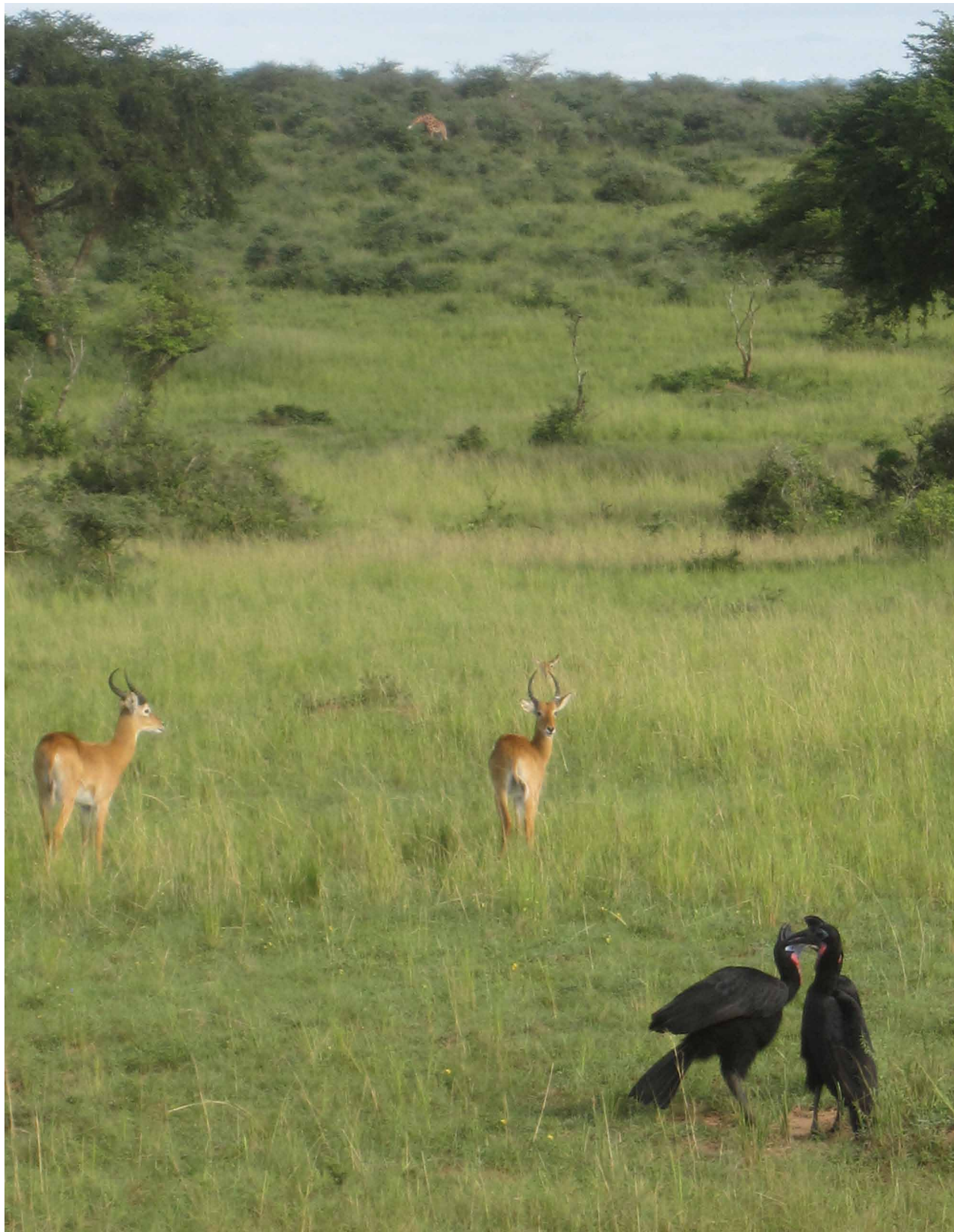
Přímorožec jihoafrický (*Oryx gazella*) tvoří v křovinaté savaně menší skupinky. Národní park Centrální Kalahari, Botswana 2017.

Savana s velkými stády antilop skákavých (*Antidorcas marsupialis*).

Stáda antilop, která oživovala i dnešní Saharu, zůstala vyryta nad skalním portálem Jeskyně šelem, Egypt 2008.

Život v křovinatých savanách národních parků Murchison Falls a Queen Elisabeth, Uganda 2015.

Velká stáda buvolů, pakoní a zeber v kráteru Ngoro Ngoro, Tanzanie 2015.

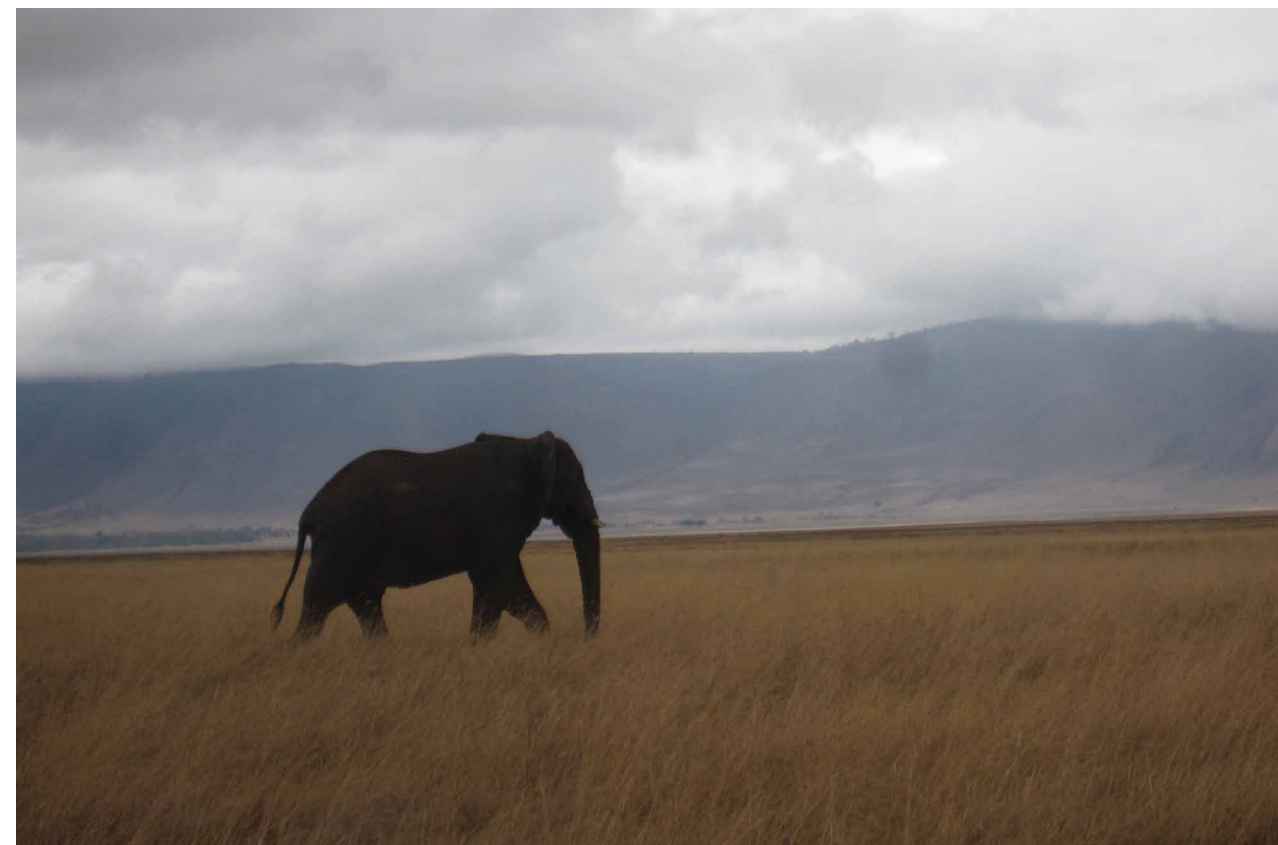

Sloni jsou schopni osídlit krajiny lesní, otevřené i smíšené a různá výšková pásma, ale vždy vyžadují dostatek rostlinné potravy, minerálů a především vody. Ideální je blízkost řek nebo jezer a dostatek srážek.

Afričtí sloni v savaně. Menší skupina samic a mláďat (velký samec se zdržuje opodál mimo snímek). Serengeti, Tanzanie 2015.

Osamělý slon kráčí savanou na dně kráteru Ngoro Ngoro, Tanzanie 2015. >

Sloni sledují břehy Albertova jezera, Uganda/Kongo 2015. >

Velké sloní stádo o stovkách jedinců táhne podél vyschlého říčního koryta v Národním parku Hwange. Zimbabwe 2017.

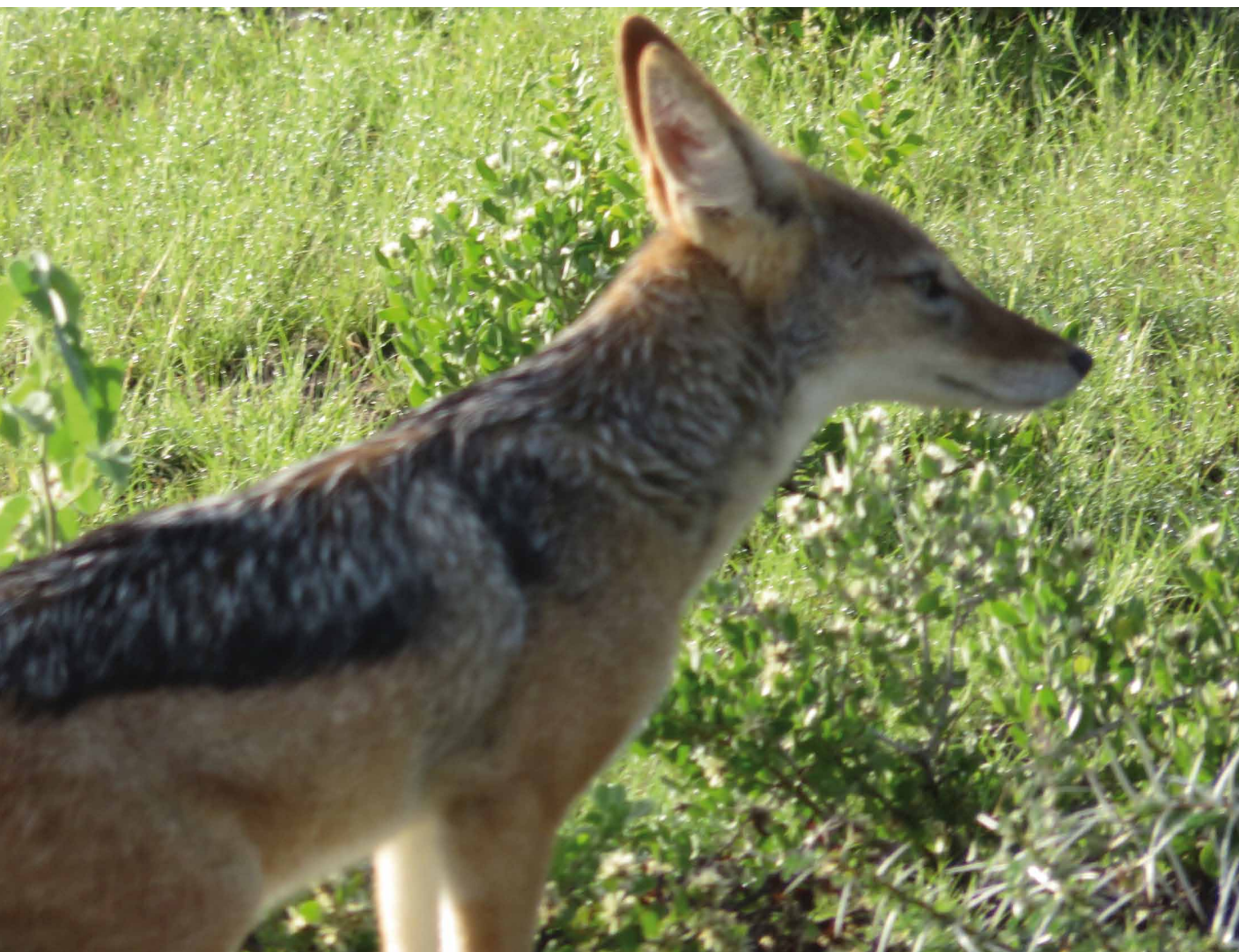

Osamělý slon, Botswana 2017.

Nosorožci v národním parku Etoša, Namibie 2018.

Šakal (*Canis mesomelas*) a hyena (*Crocuta crocuta*)
v národním parku Etoša, Namibie 2018.

Vypadni! Konfrontace antilopy skákavé a šakala.

Levhart a jeho kořist. Z koruny stromu visí zbytky ulovené antilopy. Serengeti, Tanzanie 2015.

Gepard využívá porost vysoké trávy ke sledování stád antilop. Serengeti, Tanzanie 2015.

Lvice s mláďaty na stopě antilopy. Serengeti, Tanzanie 2015.

Vrchol potravní pyramidy zaujímají predátoři, v našem případě kočkovité šelmy.

Lvi v národním parku Etoša, Namibie 2018.

Siesta u napajedla, Serengeti, Tanzanie 2015.

TUNDRA, STEP, PRÉRIE

Chladná, otevřená step severní Eurasie akcelerovala sociální vývoj člověka. A tundra už představuje extrémní prostředí, které bude meze lidské adaptability nelítostně testovat. V každém případě však otevřená krajina stimuluje kontakt, migrace a vytváření větších nomádských skupin.

Pohled do podmáčené tundry směrem k Polárnímu Uralu a Karskému moři. Každoročně tudy míří stáda sobů k letním pastvinám na severu.

Tundra pokrývající vápencový hřeben Jangana Pe, Rusko 2009 a 2012.

Současná prerie v údolí řeky Niobary, Agate Fossil Beds, Nebraska, USA, 2016.

Bizoni od nepaměti ožívují prerie a stepi.
Kresba v Kapové jeskyni, Rusko, 2010.

Současná pohřební step s prehistorickými megality v Chakasii, Rusko (2005). V minulosti oživovaly také eurasijské stepi velká stáda zvířat. A prehistoričtí lovci je následovali a také zobrazovali (malba koně z jeskyně Las Monedas, Španělsko, 2008).

LES

Prostředí zapojeného lesa, ať už v tropech či v mírném pásu, má na kulturní vývoj účinek spíše konzervativní – les bývá hůře prostupný a etnické skupiny vzájemně izoluje.

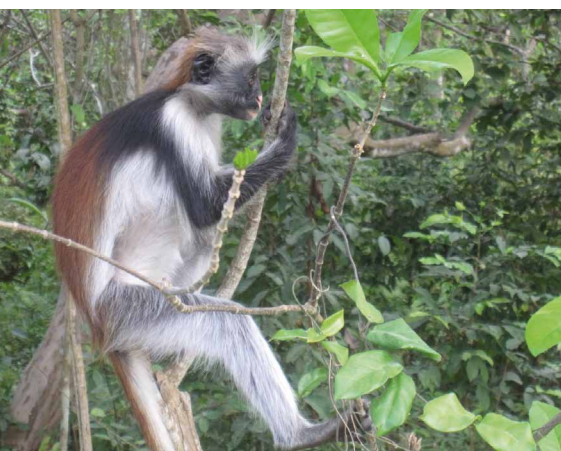
Rozvolněná jehličnatá tajga na hřebenech Sajan. Republika Tuva, Rusko 2005.

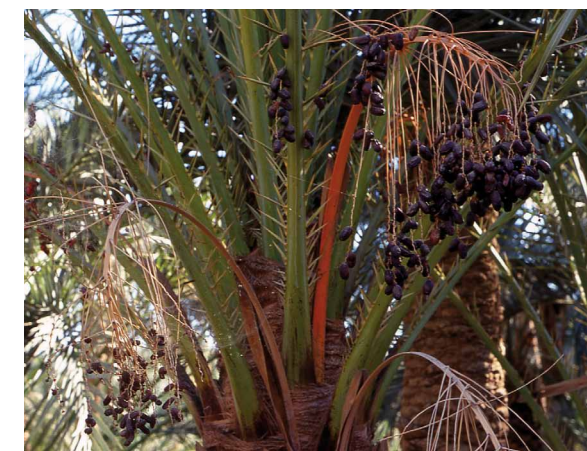
Tropický deštný les v horské části ostrova Luzon, Filipíny 2012.

Subtropické palmové háje v Bawítí, oáza Baharija, Egypt 2004.

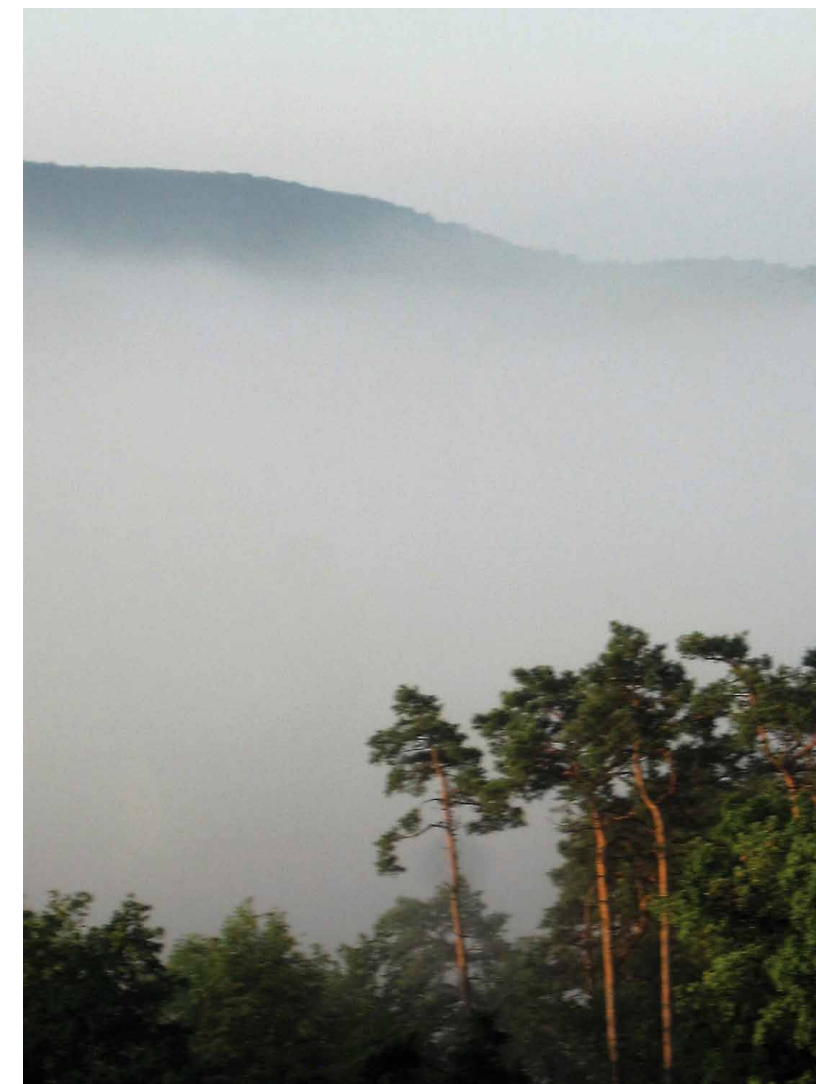

Guerza červená v bezpečí stromového patra, Zanzibar 2015.

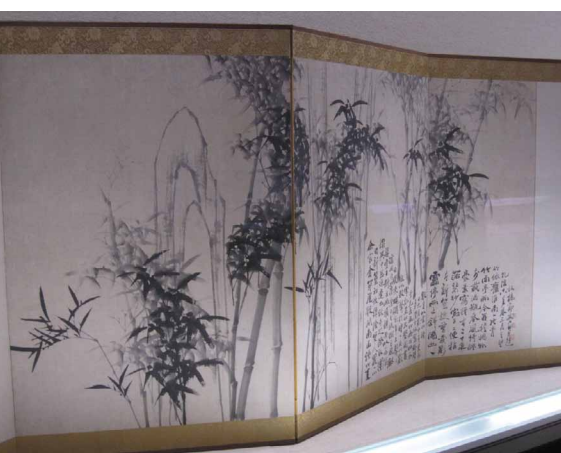

Bambusový a borový lesík při úpatí Fudži, Japonsko 2011.

Bílovice nad Svitavou. Z lesů vod a strání ... 2016.

Bambusový háj v tušové kresbě, Národní muzeum Soul, 2014.

Lesotundra, Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2009.

Losi, oživující tento krajinný typ, na prehistorické skalní rytině. Šalabolino, Sibiř 2005.

Ruský březový lesík, jižní Ural, Rusko 2010.

Smíšené a jehličnaté lesy na pískovcích severočeské křídové tabule, 2000–2014.

Smíšené a jehličnaté lesy na pískovcích severočeské křídové tabule, 2000–2014.

Po několik století člověk dotváří krajinu reliéfy a rytinami. Údolí Dobranovského potoka 2011.

POUŠŤ

Periodicky pouště zapracují jako obrovská pumpa. Celková aridizace dosud osídlené krajiny pak lidské populace vytlačí ze starých sídelních areálů, stimuluje emigraci ven a vytvoří prostředí neobyvatelné (nebo aspoň náročné na adaptabilitu a přežití).

Do nitra Sahary, 2004.

Různé tváře Sahary, Egypt 2008.

Bílá poušť, Egypt 2008.

Na jihu Afriky se rozkládá poušť Namib, krajina žulových skal (Spitzkoppe) a vysokých písečných dun narůžovělé barvy (Namib Naukluft), 2018.

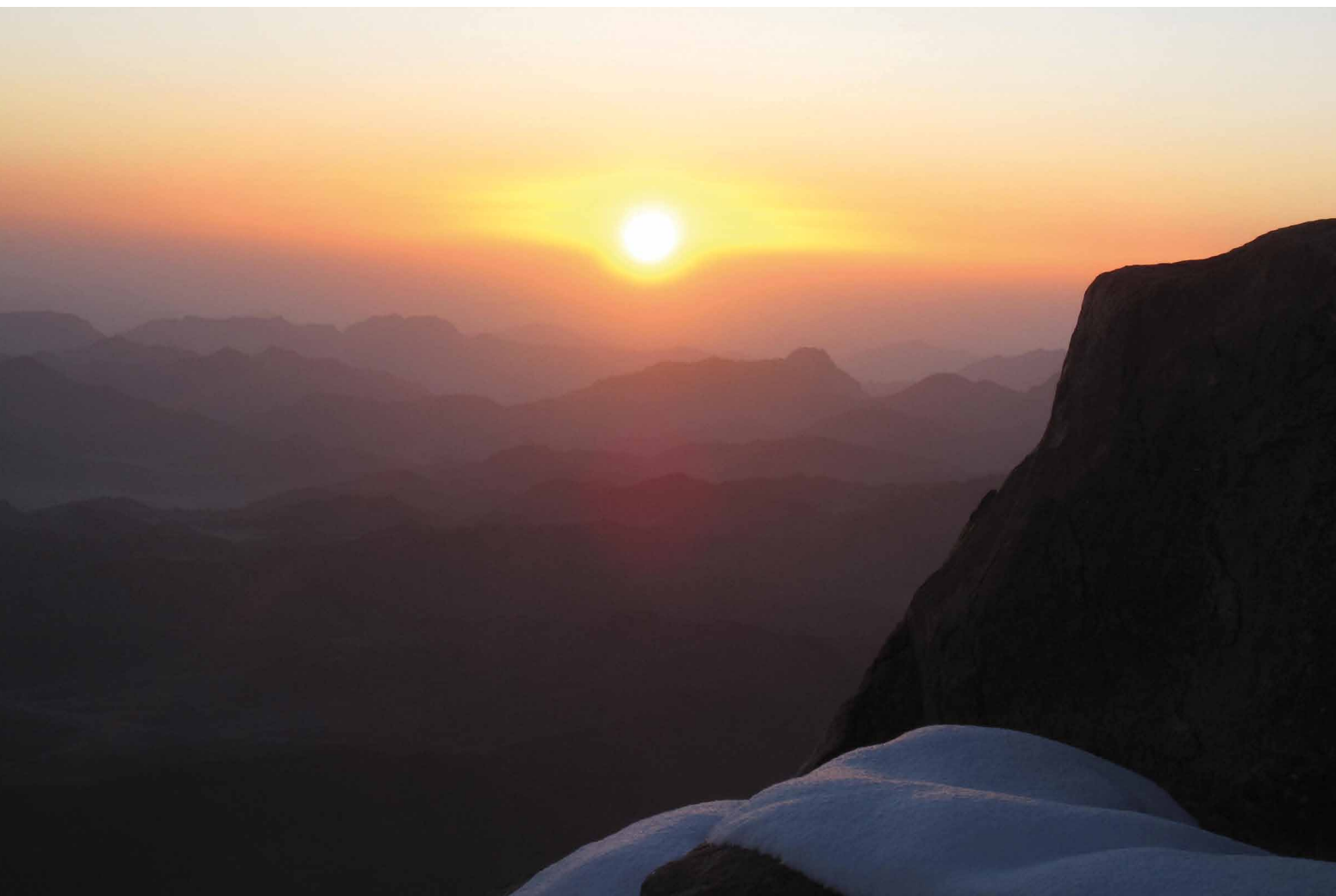
Poušť Namib, 2018.

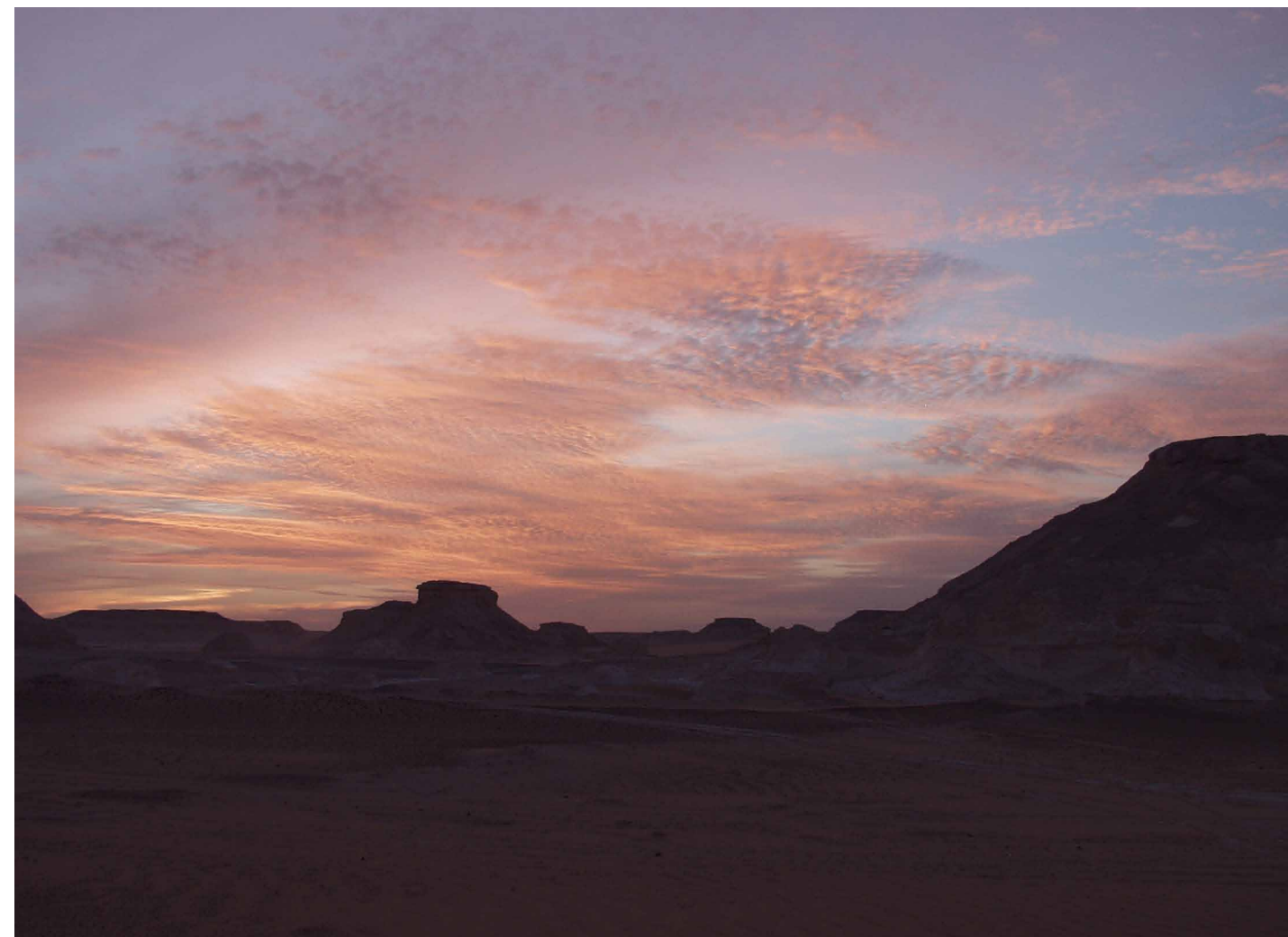
Tenkrát na Západě... V představách Chromého Jelena by se artefakty Bílého Muže - stavby, silnice i auta, snadno srolovaly jako nějaký koberec. Pod nimi by se znovu objevila původní, živá krajina. Centennial, Wyoming, USA 2016.

Předbouřková atmosféra v poušti Namib, Solitaire, Namibie 2018.

Východ slunce z Mojžíšovy hory. Sinaj, Egypt 2011.

Západ slunce nad Bílou pouští, Egypt 2008.

HORY

Horské hřebeny Eurasie se postaví člověku do cesty jako geografická bariéra. V pleistocénu oddělovaly přívětivé Středomoří, aridní a subtropická pásma na jihu od chladných eurasijských stepí na severu; během holocénu podtrhovaly kulturní rozdíly mezi velkými civilizacemi. Hory charakteristické svým tvarem obvykle nabývají i symbolický a náboženský význam.

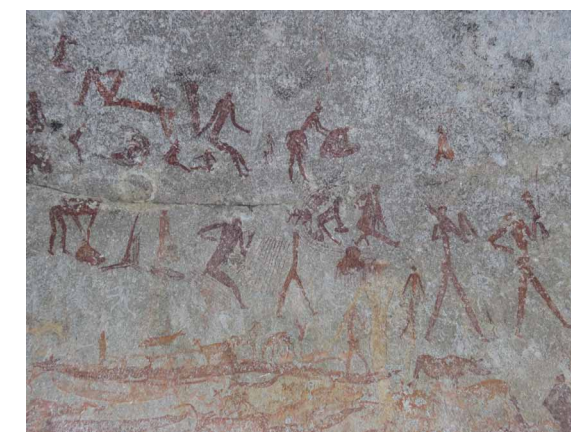
Matobo Hills je členitá pahorkatina s kupolovitými žulovými horami, jeskyněmi a převisy s prehistorickými malbami. Zimbabwe 2017.

Tsodilo Hills vystupují z roviny severní Botswany charakteristickou siluetou Mužského, Ženského a Dětského kopce. Strategická místa jsou „označkována“ prehistorickými malbami (2017).

Přízračná krajina Matobo Hills a jedna ze skalních maleb v Jeskyni Silozwane, Zimbabwe 2017.

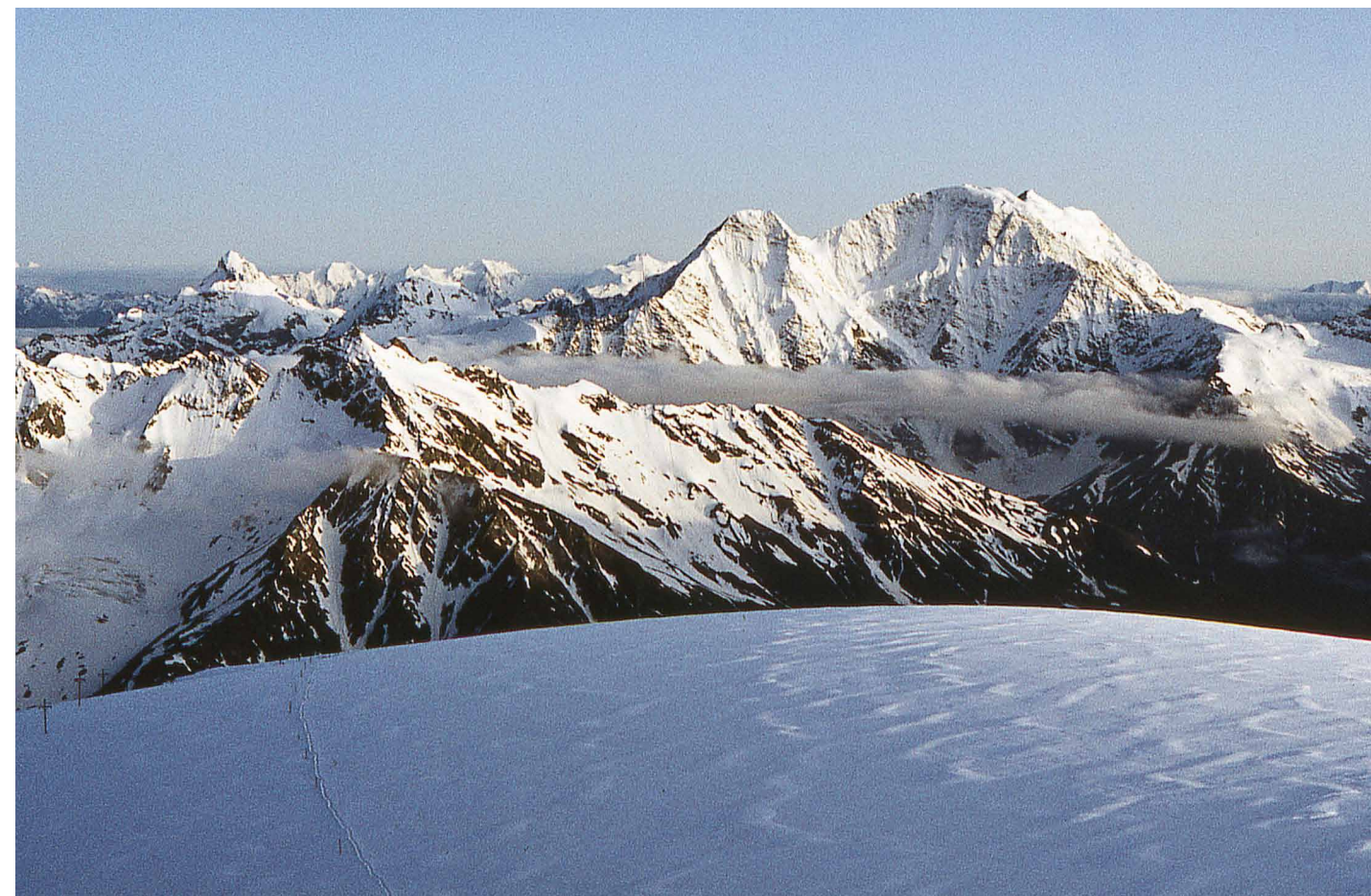
Hřebeny Alp ze vchodu jeskyně Potočka zijalka. V pleistocénu sloužila jako zimoviště medvědů a stanoviště lovců ve výšce 1700 m n.m., Slovinsko 2005.

Medicine Bow Ridge, Wyoming, USA, 2016.

Hřebeny Kavkazu s vrcholem Ušba, Gruzie/Rusko 1983.

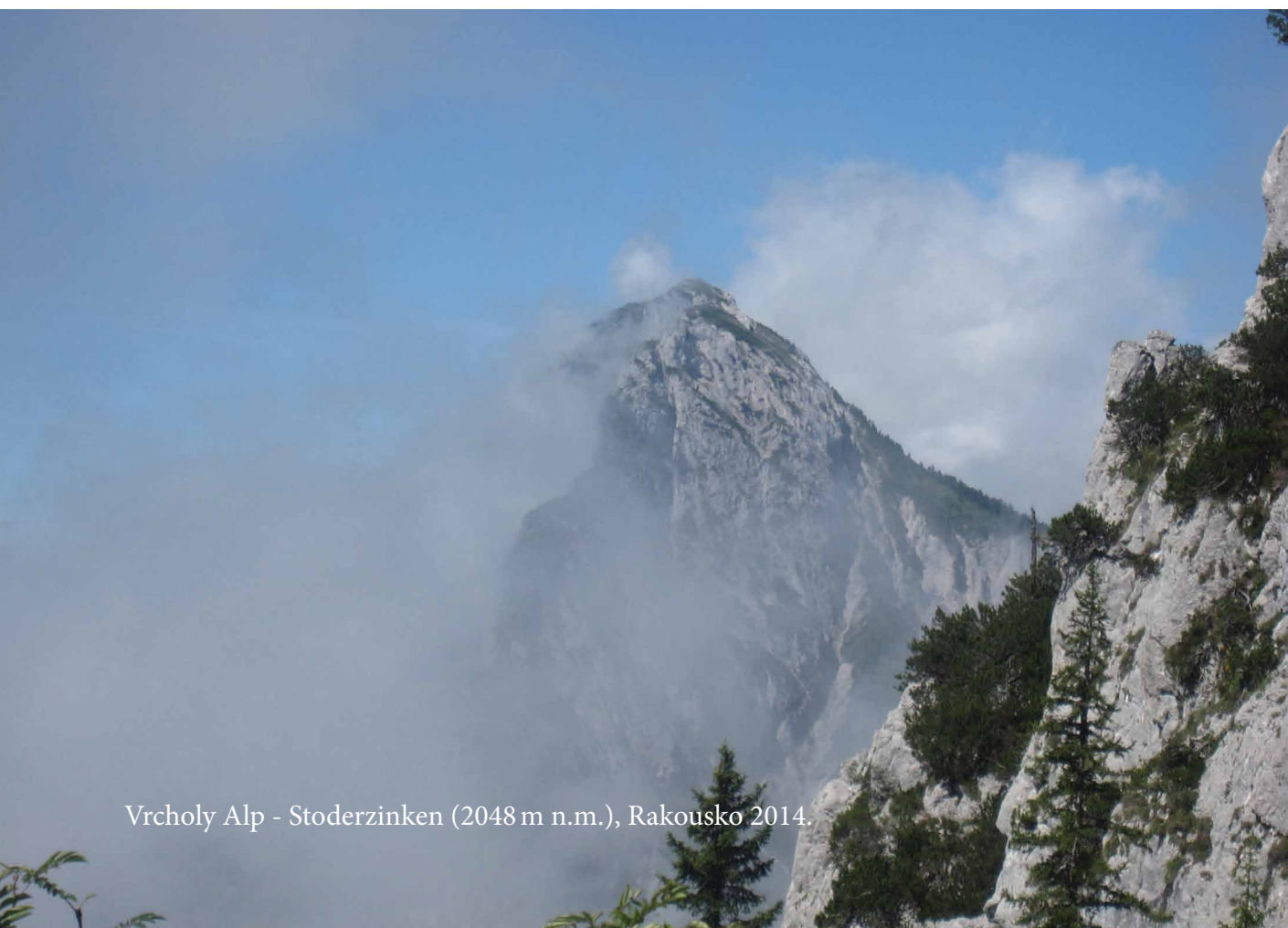
Kavkaz, pohled na vrchol hory Donguz Orun ze svahů Elbrusu, Rusko/Gruzie 1983.

Schladminger Tauern, Rakousko 2014.

Schladminger Tauern, Rakousko 2014.

Vrcholy Alp - Stoderzinken (2048 m n.m.), Rakousko 2014.

Hřebeny Pyrenejí obklopují ledovcovou kotlinu Gavarnie, Francie 1979.

Skandinávské vrcholy modelované ledovcem. Narvik, severní Norsko 2002.

Vrcholy velehor lákaly člověka od nepaměti. Jednoduché prehistorické rytiny (v popředí) v Údolí zázraků pod vrcholem hory Mont Bego (2872 m n.m.), Francie 2010.

MOŘE

Středozemní moře pod útesy Červených skal (Balzi Rossi/Grimaldi), Itálie/Francie 2008.

Počínaje prvními transkontinentálními migracemi představuje moře pro člověka výzvu. Jsou-li na dohled ostrovy, bude překonání snadné. Ale pokud obzor uzavírá jen volná hladina, vyžaduje to nejen odvahu ale i technické vybavení.

Balt, otevřená mořská hladina. Alesstenar, jižní Švédsko 2002.

Modř a šed' chladných moří. Lachatni a kormoráni se dělí o jeden z ostrůvků v kanálu Beagle, Ohňová země, Argentina/Chile 1996.

Přímořskou a mořskou faunu, soby i ryby, zachytily prehistorické rytiny na skalách fjordu Tyssford, Leikness, Norsko 2002.

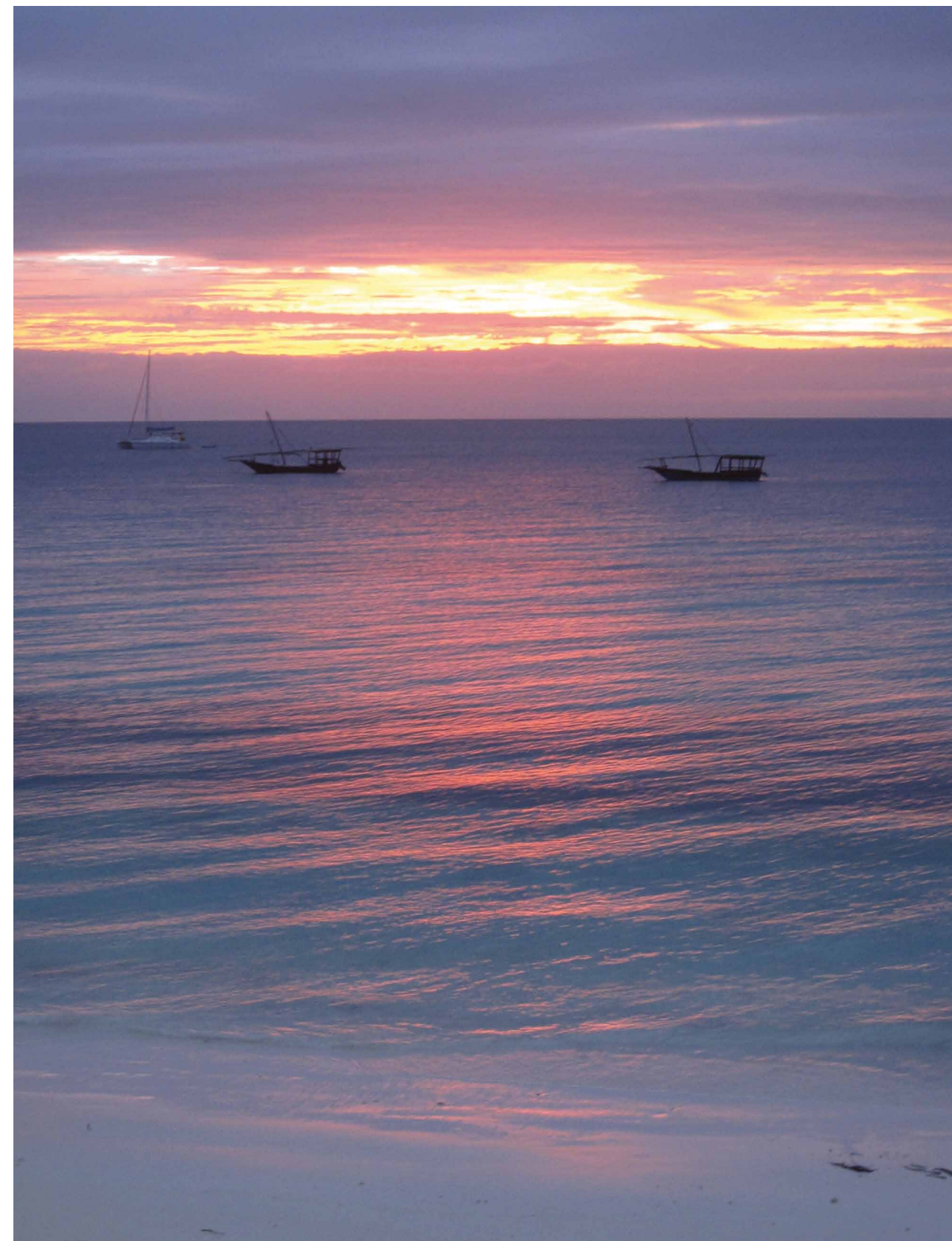
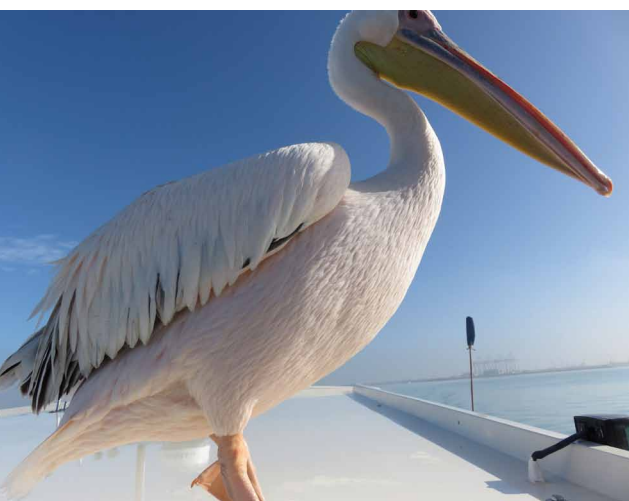

Lachtani a kormoráni na pobřeží Atlantiku, Namibie 2018.

Teplé barvy tropických moří. Karibik v San Juanu, Portoriko 2006.

Indický oceán, Zanzibar 2015.

ŘEKY

Řeky modelují strukturu krajiny. Tak jako řeka sbírá z okolních svahů přítoky, koncentruje do svého povodí i lidské osídlení a kultury. V mytologii se velké řeky dočkají personifikace a v náboženství bývají uctívány.

Tok Nilu se po výtoku z Viktoriina jezera řítí do úzké soutěsky Murchisonových vodopádů a poté zamíří k Albertovu jezeru, Uganda 2015.

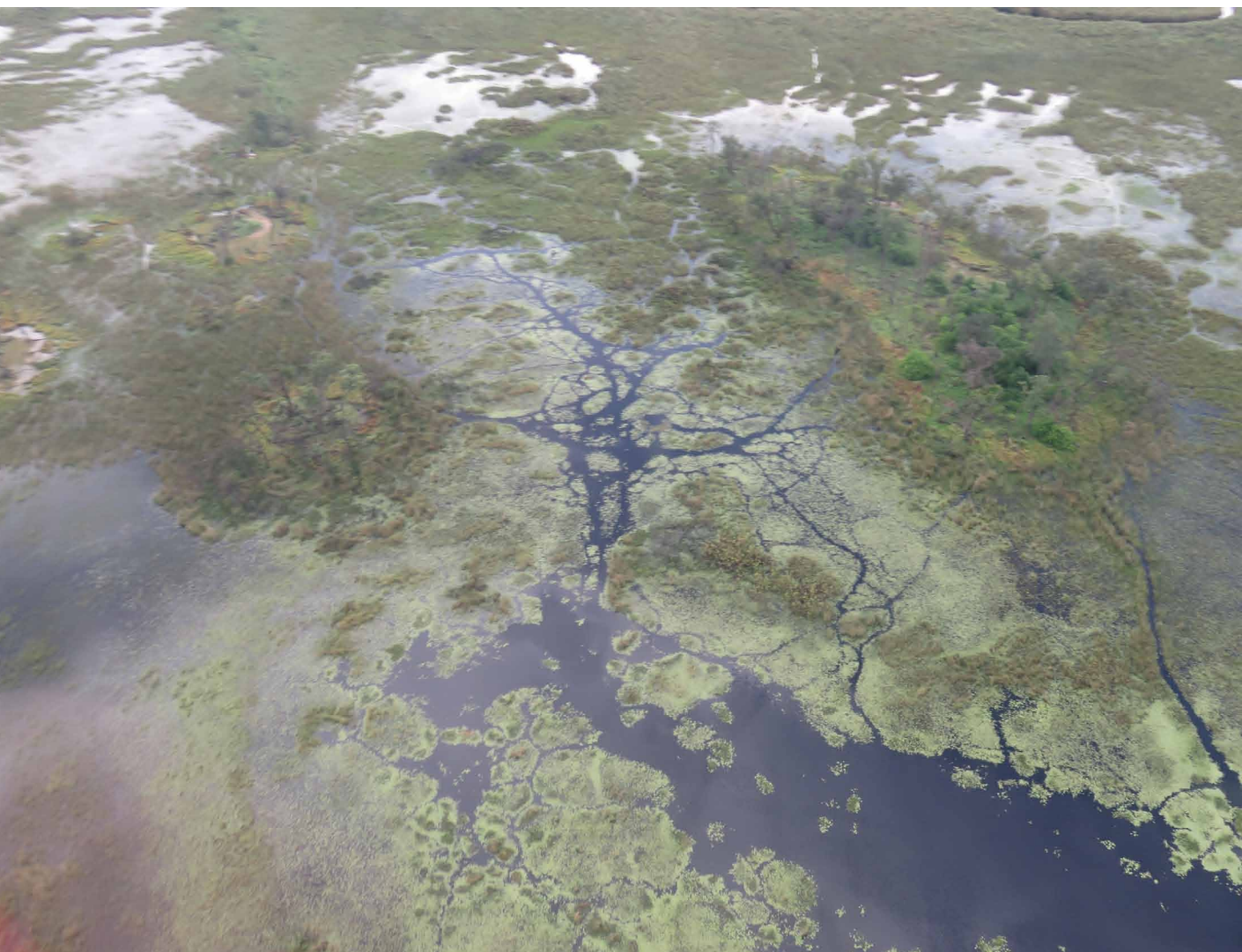
Nil, který je páteří severovýchodní Afriky, ukazoval prvním moderním lidem cestu migrací ven, do jiných kontinentů. Později se stal centrem svérázné africké civilizace.

Modrý Nil protéká kaňonem zaříznutým 1,5 km pod úroveň Etiopské vysočiny, 2013.

Nyní už Nil protéká údolím středního Egypta, 2004.

Delta řeky Okavango zaujímá severní část státu Botswana (2017).

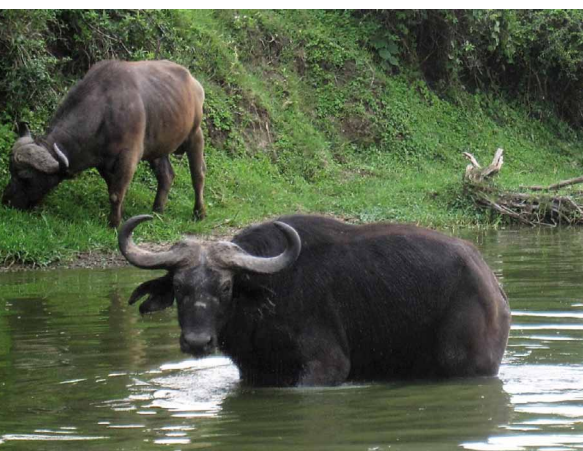
Peřejnatý tok řeky Zambezi nad Viktoriinými vodopády, Zimbabwe/Zambie 2017.

Viktoriiny vodopády, Zimbabwe/Zambie 2017.

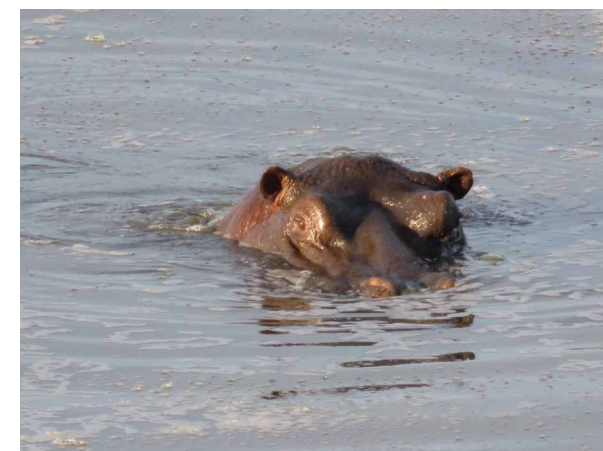

Shromáždění různých druhů zvířat a zdánlivě poklidná idyla podél kanálu Kazinga, Národní park Queen Elisabeth, Uganda 2015.

Hroši využili hlubší zákrut vysychající řeky, Serengeti, Tanzanie 2015.

Řeka Ural vtéká do stepi pod lokalitou Bogdanovskoje, Rusko 2010.

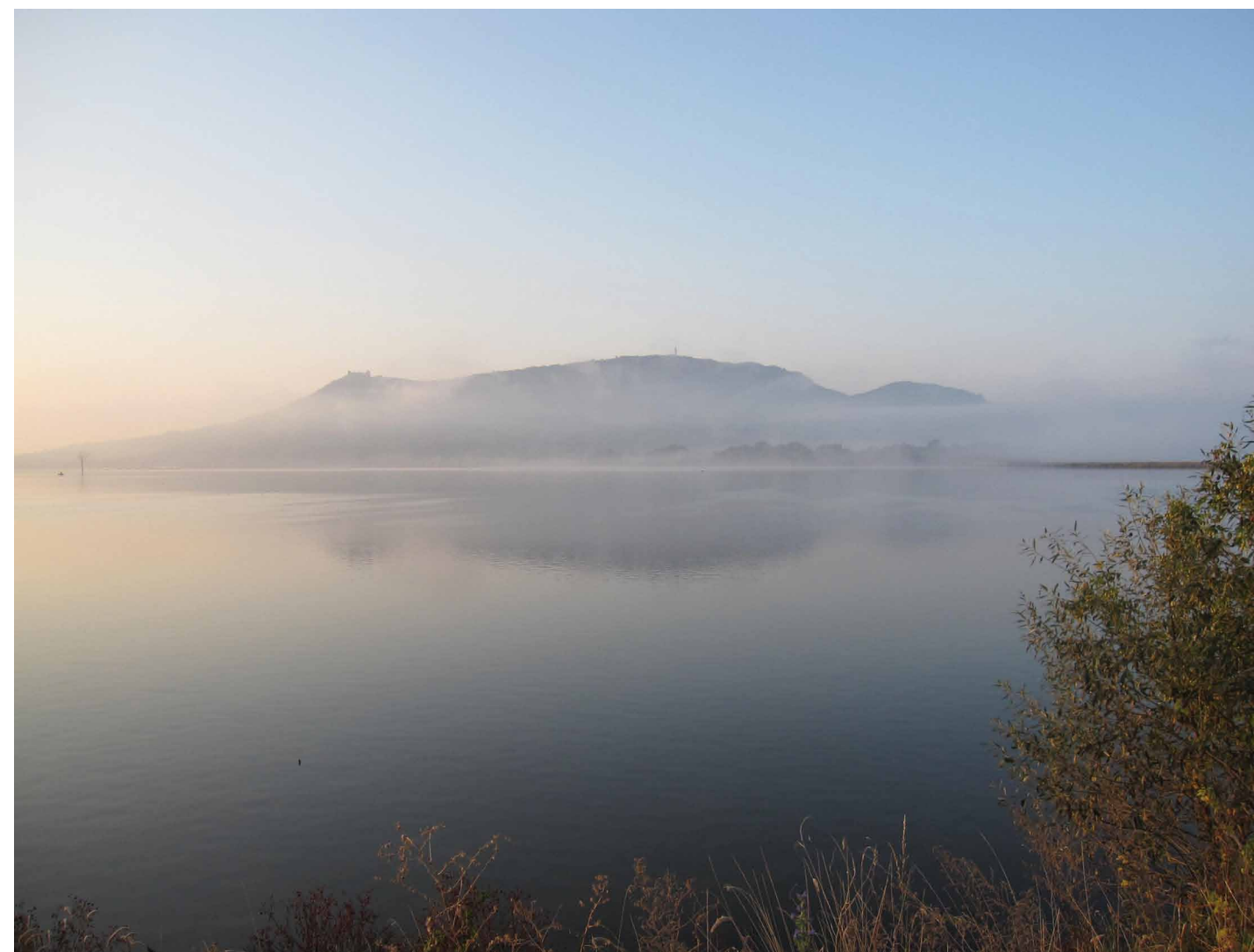

Řeka Belaja pod Kapovou jeskyní. Baškirie, Rusko 2010.

Proti proudu Dunaje mířily od pradávna lidské migrace do nitra našeho kontinentu.

Dunaj vtéká do zúžené soutěsky Železných vrat, Srbsko 2015.

Dyje v Novomlýnských nádržích, jižní Morava.

Svitava v Bílovcích, jižní Morava.

Robečský potok, Českolipsko.

Křinice/Kirnitz, Českosaské Švýcarsko.

Robečský potok, Českolipsko.

JESKYNĚ

Podzemní dutiny nabízejí přirozený úkryt predátorům včetně člověka, zimoviště nebo sezónní sídliště. Z tafonomického hlediska představuje jeskyně jakousi past, v níž se hromadí (a relativně dobře dochovají) fosílie. Neobyvatelná patra lákají člověka k dalšímu průzkumu, hlouběji do nitra tajemných podzemních systémů. Nehledě na to, že svou polohou dobře odpovídají prastaré lidské představě o etážovité struktuře světů.

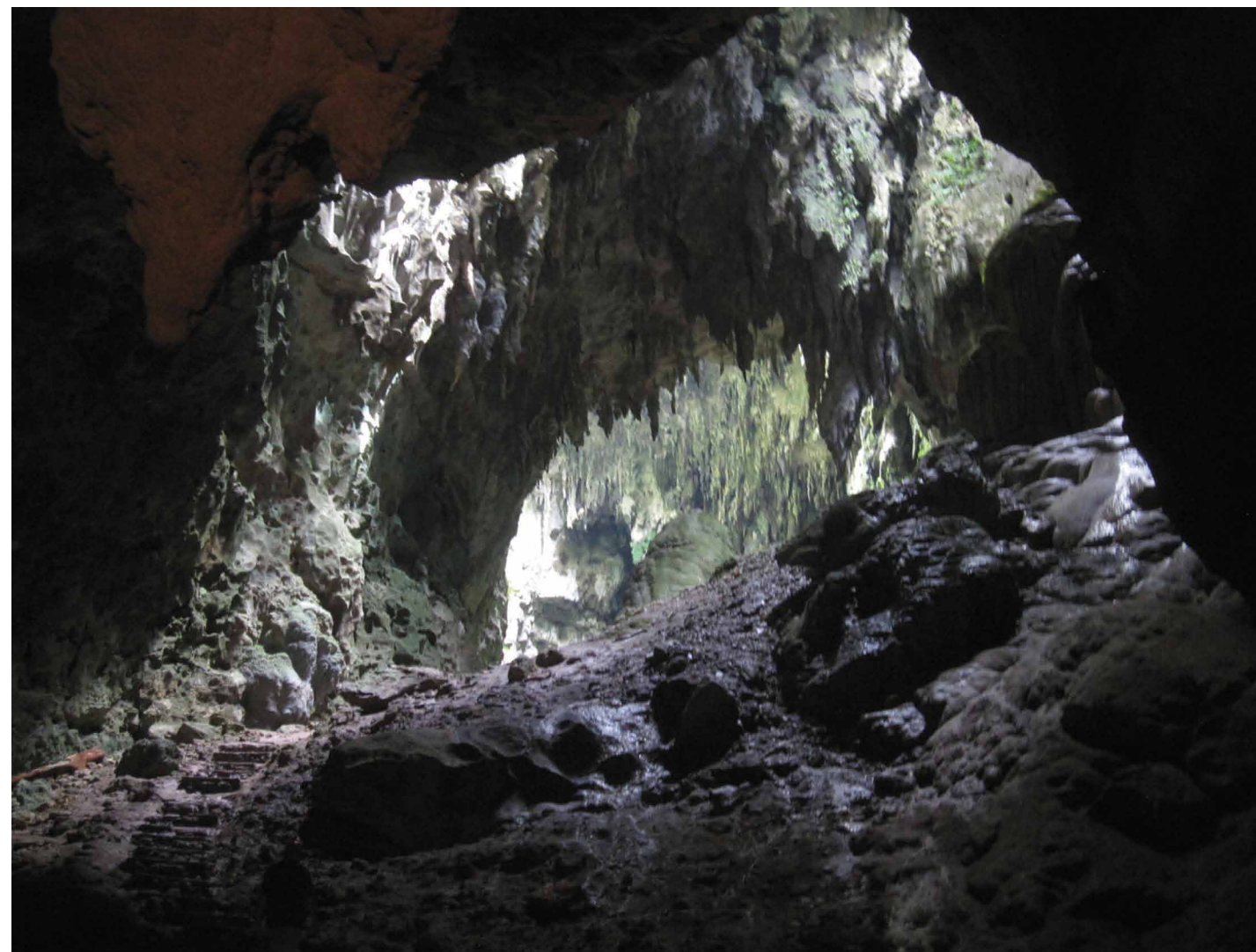
Sloupské jeskyně, podzemní patra jeskynního systému, kdysi zimoviště jeskynních medvědů.

Oblouk monumentálního skalního převisu ve vyvěřelinách sopky Elgon je přetát vodopádem Sipi, Uganda 2015.

Hayonim, jedna z velkých prehistorických jeskyní východního Středomoří, Izrael 1996.

Obrovská („katedrálková“) jeskyně Callao v tropickém krasu jihovýchodní Asie byla v prehistorii obývána lidmi malého vzrůstu. V současnosti slouží její vstupní část jako katolický kostel, Filipíny 2012.

A se soumrakem vyletují z filipínských jeskyní netopýři.

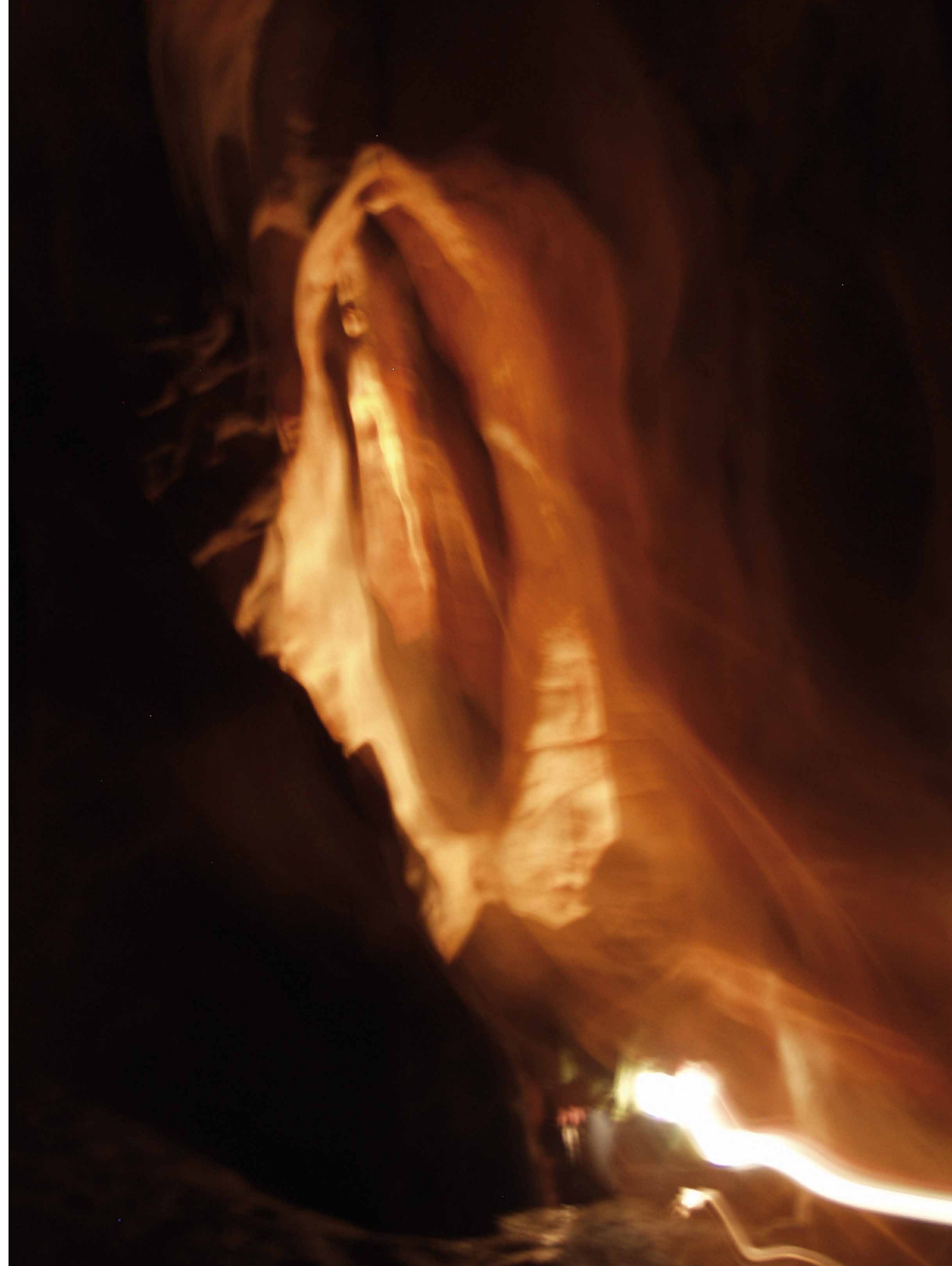
Výhled z Kapovy jeskyně (Šulgan Taš). Ve vnitřní části jeskyni zdobí prehistorické malby. Baškirie, Rusko 2010.

V Kapové jeskyně se opakují červené malby mamutů a koní.

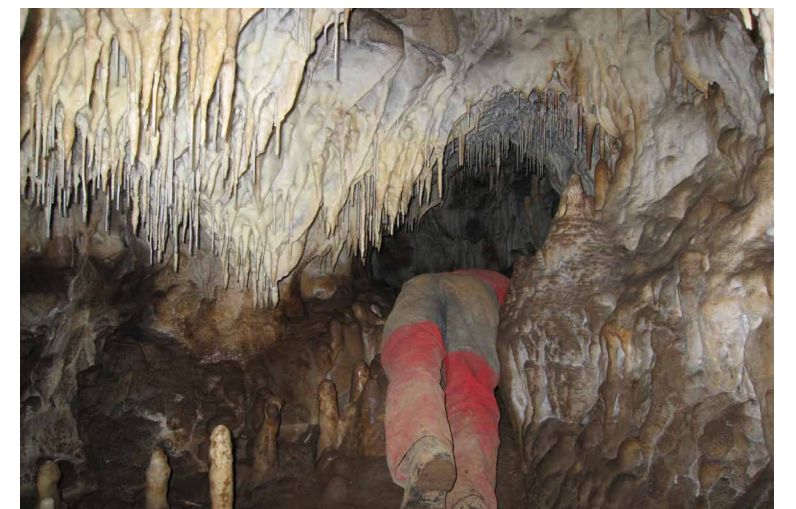

Jeskyně Domica, Posvátná chodba evokuje tvar ženského lůna, Slovensko 2010. >

Krápníková výzdoba v jeskách Slovenského krasu, vlevo Domica, vpravo Praslen, 2009.

II. LIDÉ

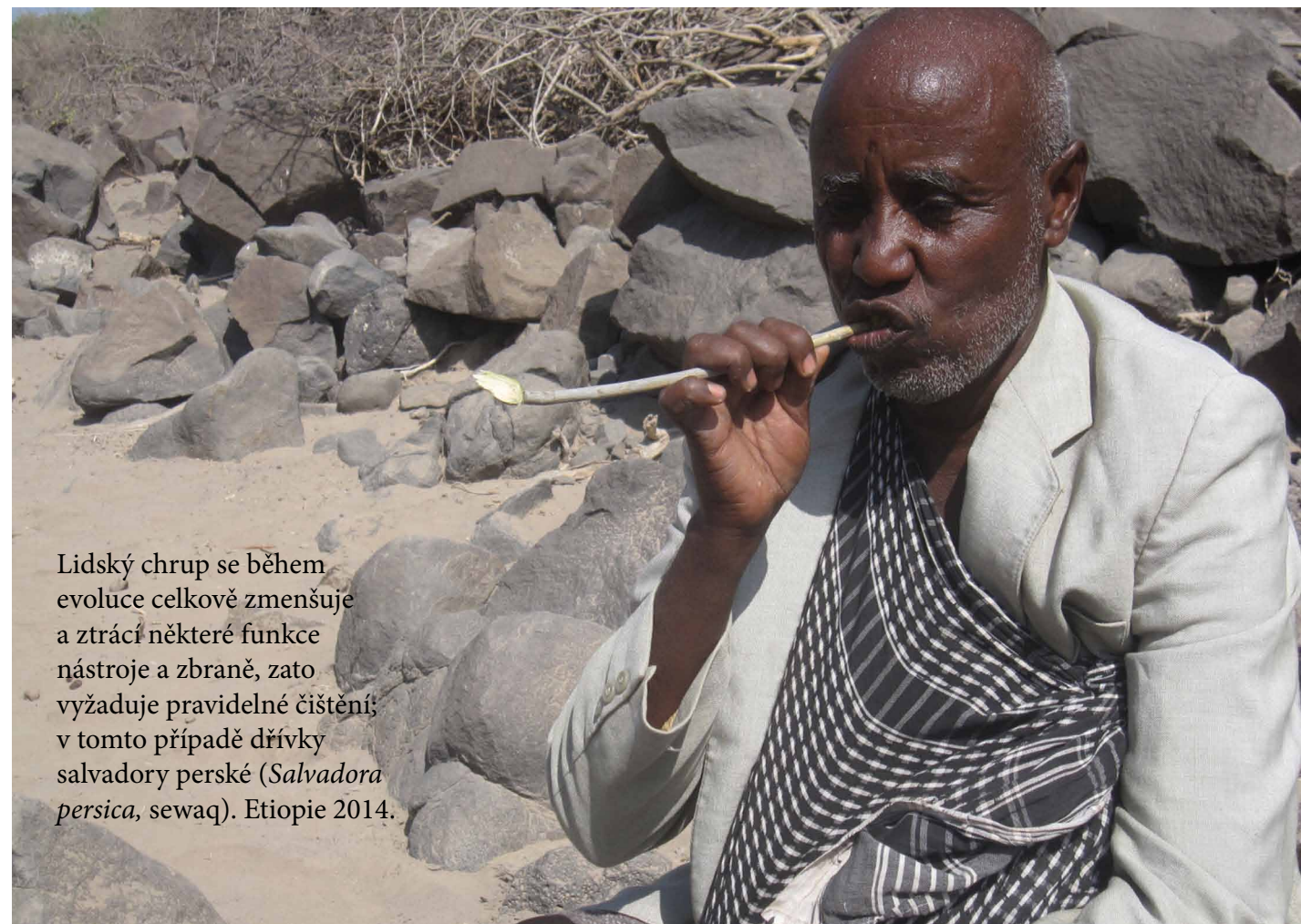
Náš druh, Homo sapiens, je rozdělen geografickými i kulturními bariérami, které více či méně odpovídají i rozšíření jazyků. Ale tok genů, opakovaně vyvolávaný nepravidelným demografickým růstem a mezikontinentálními migracemi, tyto hranice průběžně stírá.

Mitochondriální Eva a pomeranč, Etiopie 2014.

Ženy kmene Issa, Afar, Etiopie 2014.

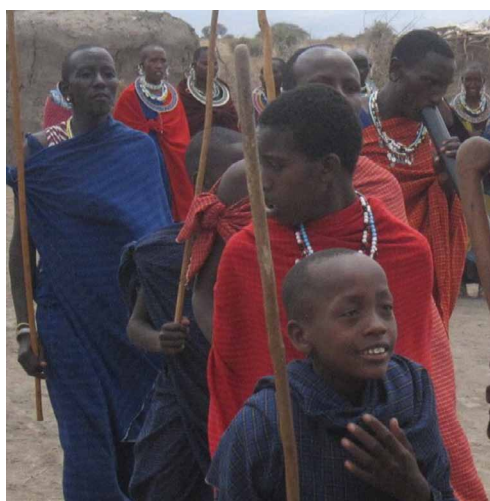
Lidský chrup se během evoluce celkově zmenšuje a ztrácí některé funkce nástroje a zbraně, zato vyžaduje pravidelné čištění; v tomto případě dřívky salvadory perské (*Salvadora persica*, sewaq). Etiopie 2014.

Rybáři na břehu Georgeova jezera, Uganda 2015.

Větrný vír (*Dust Devil*) a masajské ženy, Tanzanie 2015.

Masajští tanečníci, Tanzanie 2015.

Děti Afriky. Komise se schází k volbě kampalské královny krásy. Uganda 2015.

Masajské děvče vyhlíží z bezpečí svého obydlí. Tanzanie 2015.

Mladá Asie. Děti v pouličním ruchu, Čína 1989.

Pozdrav z Filipín, 2012.

Asie relaxující. Před čínským chrámem, Penang, Malajsie 2018.

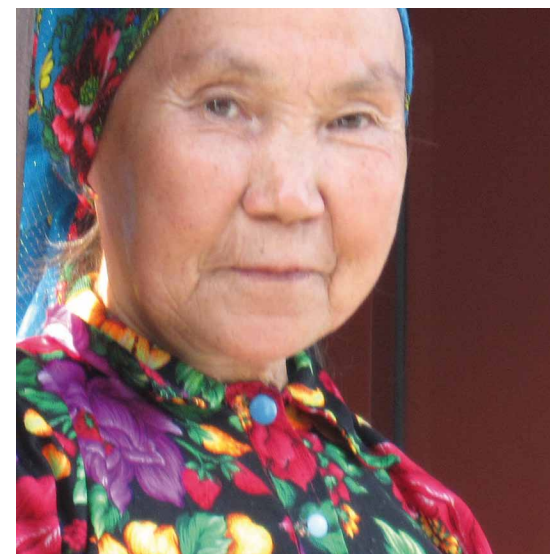
Odpočívající stařec, Uzbekistán 2004.

Dva Mansijové na břehu Sos'vy, Chanto-mansijský autonomní okruh, Rusko 2009.

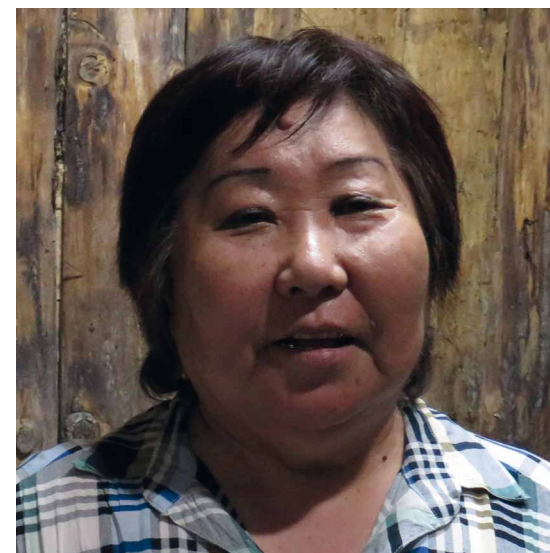

Akan', ochranná figurka ženy, bez vyjádření obličeje ale v kožešinovém oblečku. Chanto-mansijský autonomní okruh, Rusko 2009.

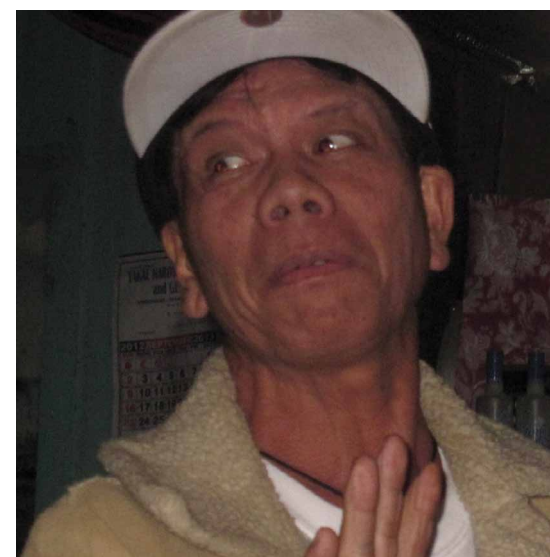

Asijská antropologie.

Něněcká stařenka z Gornokňazevska, Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2009.

Žena populace Nivchů, ostrov Sachalin 2018.

Příslušník populace Ifugao, ostrov Luzon, Filipíny 2012. *You got me*, prohlásil, když se uviděl na displeji fotoaparátu.

LOVCI A RYBÁŘI

Ať už byl význam lovu v lidské evoluci jakýkoli, nutnost přísunu kvalitní potravy nesporně vyvíjí tlak na plánování, souhru lovecké skupiny i na fyzickou zdatnost jednotlivce. Z původně základní lidské profese se lov během tisíciletí proměňuje v doplňkovou nebo čistě zábavnou aktivitu.

Modlitba před rybolovem, Zanzibar 2015.

Lov do sítí, Zanzibar 2015.

Rybolov na řece Sos'vė, Chanto-mansijský autonomní okruh; Rusko 2009.

ZEMĚDĚLCI

An aerial photograph showing a vast landscape of terraced rice fields carved into a steep hillside. The terraces are arranged in a complex, stepped pattern, with some fields appearing to be in different stages of growth or preparation. The surrounding area is lush with green vegetation, and the overall scene is bathed in bright sunlight, creating strong shadows and highlights on the terraces.

Zemědělství člověka připoutalo k zemi. Poskytuje jistotu, nové technologie a umožňuje strmý demografický růst zemědělských populací. Zato naloží na každého jednotlivce více dřiny a vyměří mu každodenní pracovní dobu. Člověk domestikoval nejen rostliny a zvířata, ale také sama sebe.

Stupňovité rýžové terasy na Filipínách se považují za jeden z divů světa, 2012.

Jednoduchá sklizeň obilí, oáza
Ghadameš, Libye 1981.

Orba s buvolem, Filipíny 2012.

Sklizeň bavlny, Čína 1989.

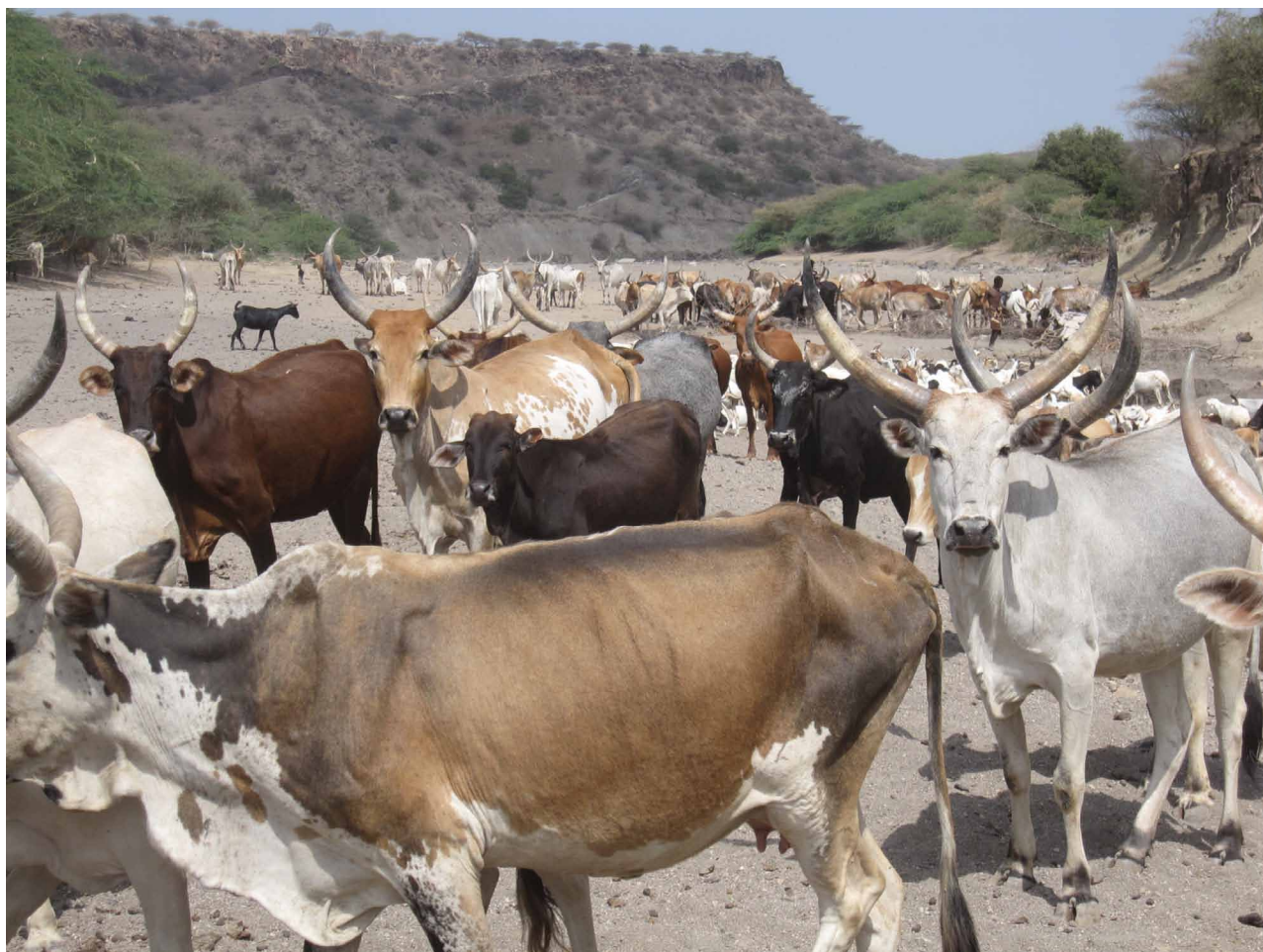

PASTEVCÍ

Dobytek i pastviny jsou odedávna předmětem sporů a šarvátek. Tak jako si pastevecké kmeny odhánějí stáda, kradou si také ženy. Usedlým zemědělcům berou úrodu. Pastevci bývají stateční bojovníci a jsou na to hrdí.

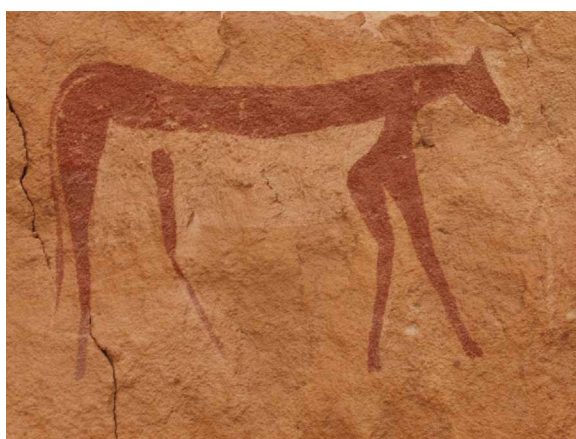
Něněčtí pastevci sobů, Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2012.

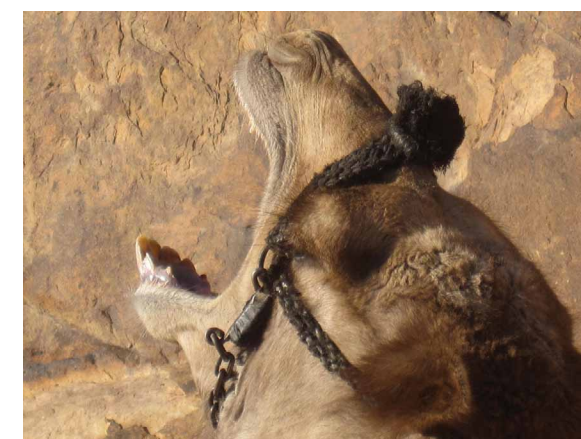
Stáda skotu táhnou údolím vyschlé řeky Qel-Ale, Etiopie 2014.

Pastevec kmene Issa s velbloudem, Etiopie 2014.

Skot, jehož malby převládají v jeskyňce El Kantara, dal jméno neolitickému bovidiánskému stylu, rozšířenému po celé Saře. Egypt 2008.

Berberští pastevci ovcí v pohoří Džebel Nafúsa, Libye 1981.

Něněčtí pastevci sobů, Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2012.

< Porážka berana, Altaj, Rusko 1990.

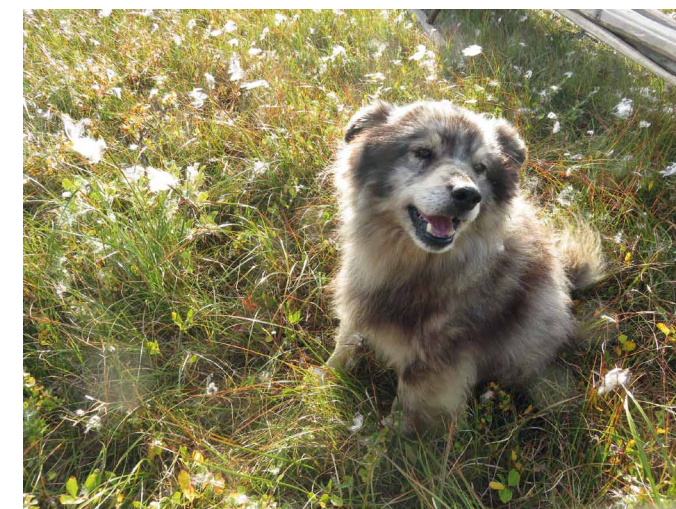
Prehistorické rytiny sobů ve skalách Šalabolino, jižní Sibiř 2005.

Něněčtí pastevci sobů křižují poloostrov Gydan se svými stády.
Jamalo-něněčský autonomní okruh, Rusko 2018.

Něněčká lajka, svou velikostí i chováním
adaptovaná na ochranu stád.

Mrtví jsou pohřbíváni v rodinných skupinkách na povrchu trvale promrzlé tundry spolu se zabitými soby, se saněmi, na kterých byli přivezeni, s pasteveckými nástroji a nádobami. Poloostrov Gydan, Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2018.

VÝROBA

Specializace výrobních postupů, nároky na učení a individuální zručnost vytvářejí skutečné mistry svých řemesel.

Malý kovotepec. Buchara, Uzbekistán 2004.

Oheň vydá světelné efekty i tepelnou energii a pro člověka je užitečný při vytápění, přípravě potravy i obraně proti predátorům a hmyzu. Na sídlišti upevňuje sociální vazby. Jen ho umět rozdělát a ovládnout (Masajové, Tanzanie 2015).

Podobným vrtivým pohybem provrtají ženy Sanů úlomky pštrosích skořápek, které pak obrušují do tvaru kruhových korálků (Botswana 2017).

Hrnčír v oáze Dachla, Egypt 2003.

Kovář v oáze Dachla, Egypt 2003.

Bduje se cihlářská pec, Uganda 2015.

Tkaní koberce je zřejmě práce veselá. Kappadocie, Turecko 1998.

Něněcký výrobce saní. Jamalo-něněcký autonomní okruh, Rusko 2012.

Dětské hračky saní, kde figurku jezce může nahradit prstní článek soba. Muzeum Salechard, Rusko 2009.

A mezi četnými lidskými specializacemi už se formuje další – obchodníci.

O další květy nezájem. Káhira, Egypt 2005.

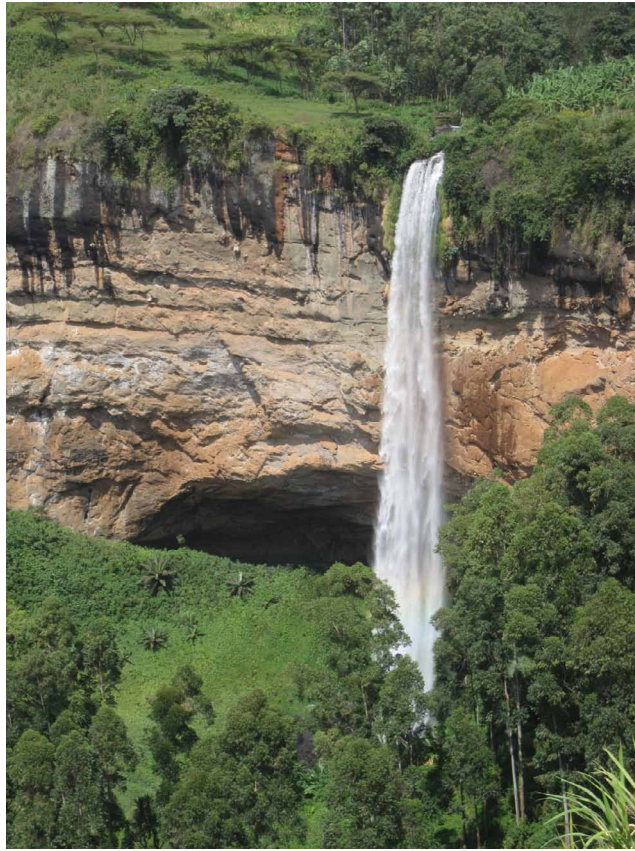
< Dvě kořenářky na tržišti Mercato, Addis Ababa, Etiopie 2013.

< Poctivé váhy, Čína 1989.

BOJ O VODU

Pastevci kmene Issa hloubí studně ve vyschlém korytě řeky Qel-Ale, z hlíny modelují korytka a napájejí dobytek.

Vysychání krajiny je dlouhodobým a opakujícím se prokletím Afriky. Vodopády, stékající z vrcholů tropických horstev a poměrně bohatě napájené četnými srážkami (Sipi Falls na úbočí sopky Mont Elgon, Uganda 2015), v aridním prostředí Sahary vyschnou nebo se obnoví jen při vzácných a krátkodobých přívalových deštích (Džebel el-Šowíš, Bahríja, Egypt 2004).

Hloubení studní ve vyschlém říčním korytě Qel-Ale, Etiopie 2014. >

Drahocenná voda se uskládí ve vacích z kůže, které ji déle uchovají chladnou. Etiopie 2014. >

Napájení dobytka, Etiopie 2014.

SIESTA, TANEC A CEREMONIÁL

A jistě nezapomeneme, že lidé také odpočívají, baví se, slaví, své oslavy ritualizují a vytvářejí příslušné instituce. I to se musí umět.

Posezení se Sany a nevyzpytatelnou cigaretou. Botswana 2017.

Ženy pastevců kmene Himbú. Relaxace, domácí práce, očista kouřem vonných bylinek, výroba a barvení dřevěných figurek. Namibie 2018.

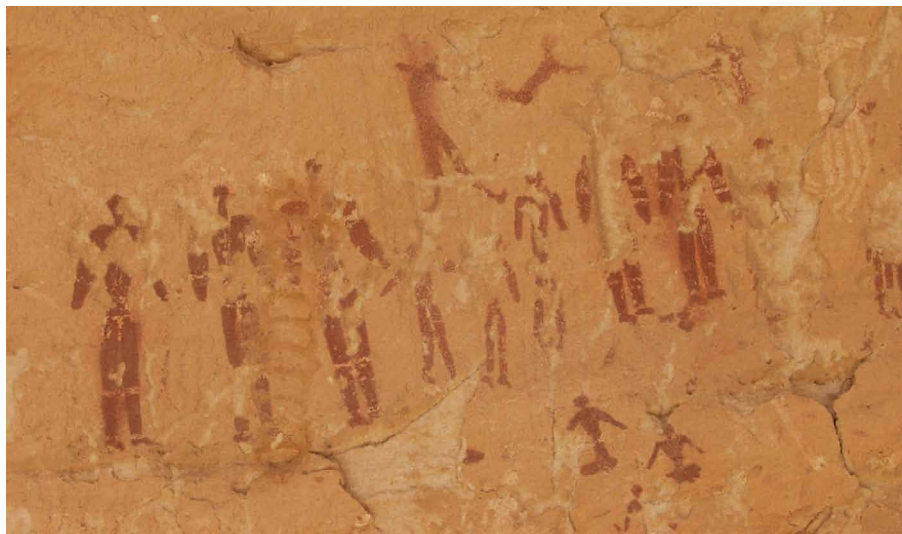
Dívky kmene Issa zvědavě vyhlížejí z bezpečí hrazené osady, Etiopie 2014.

Siesta na břehu Sos'vy, Chanto-mansijský autonomní okruh, Rusko 2009.

V prehistorickém skalním umění Sahary (až po Sicílii) jsou dokumentovány taneční scény s akrobatickými prvky. Vedle výskoků, které dodnes při svém Lvím tanci praktikují východoafričtí Masajové, je to i vyhazování tanečníků do vzduchu, což je obvyklé například u západoafrického kmene Guere. Volně se vznášející postavičky na malbách byly svého času označeny jako „plavci“ – odtud i název Jeskyně plavců ve Vádí Súra v egyptské části Sahary, odkud je snímek (2008).

Tance Masajů tradičně charakterizují efektní výskoky, Tanzanie 2015.

Tanec mezi odstavenými kamiony v Gedamytu, Etiopie 2014.

Kávový rituál, Etiopie 2014.

Křesťanský svátek v Gedamytu, Etiopie 2014.

Palácová stráž v Gyeongbokgung. Soul, Jižní Korea 2014.

Jeskyňe šelem (Vádí Súra Gidída) v pouštím pohoří Gilf el Kebír je ve své zadní části bohatě zdobena tématy lidí a zvířat i otisky rukou, ale celý tento komplexně pojatý prostor ovládají záhadné bezhlavé bytosti - šelmy. Egypt 2008.

Jeskyně šelem. V detailním pohledu vidíme, jak lidské postavičky volně kroužící v prostoru posléze zmizí v srdčitém otvoru, který nahrazuje hlavu centrálního monstra. Podobný motiv, i když s poněkud odlišným centrálním monstrem (velký býk, žirafa či sup), se objeví i v jiných oblastech Sahary, až po známého Požírače duší staroegyptské mytologie. Zdá se tedy, že půjde o silný a životaschopný archetyp (2008).

Na chrámové scéně z Etiopie scénu ovládl ďábel s velikou tlamou a hříšné lidské postavičky jsou za pomoci malých ďáblíků přitahovány k jeho obrovským křídům (2013). >

A monstrózní ďábel v baptisteriu svatého Jana ve Florencii opět požírá hříšníky, stejně jako hadi vystupující z jeho těla a z uší (2014). >

Takže už několik tisíciletí lidé tuší, že hříšník nakonec dostane svou míru plnou.

III. ARCHITEKTURA

Trosky – symbióza monumentálního vulkanitu a hradní fortifikace vytváří v krajině dominantní efekt, 2014.

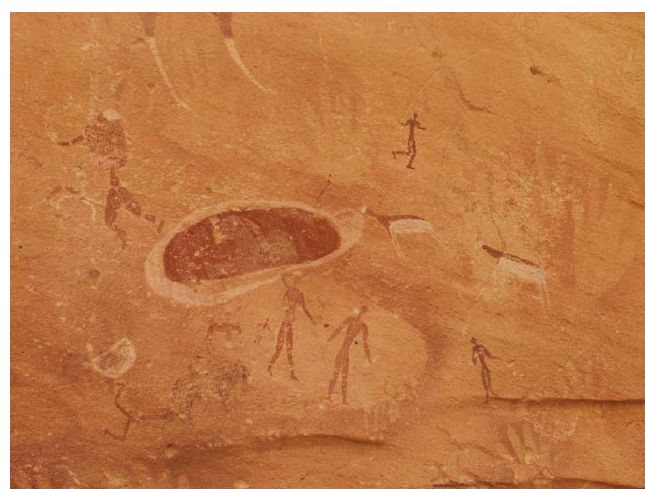
POČÁTKY ARCHITEKTURY

Obydlí je (spolu s ohněm, oděvem a obuví) podstatnou součástí naší kulturní adaptace. Ideální tvar, rozměry, materiál a konstrukci prvních lidských obydlí nekompromisně diktuje klima, okolní krajina a sociální funkce stavby (nejčastěji jednoduchý kužel, kupole a jejich variace). Nejstarší obydlí tedy nebývají ani konstrukčně náročná ani nápadná. Až po okamžik, kdy člověk pocítil potřebu vztyčovat monumenty proti nebi – velké neopracované kameny, pyramidy, chrámy a sochy. Současně se obydlí stavebnicová, „košíkářská“ a celkově přenosná mění v těžká, supertěžká a definitivní.

Sídliště Něnců za polárním kruhem. Přenáší se jak krytina (v létě plachtovina, v zimě sobí kůže), tak konstrukční prvky (dřevěné tyče jsou v tundře vzácnosti); na místě se mohou nechat podlahová prkna. Jamalo-něnecký AO, Rusko 2012.

Sídliště nomádů kmene Issa. Přenášejí se krycí rohože, konstrukce stavby zůstává na místě. Sídliště nomádů kmene Issa. Podstatná je tu úspora času i materiálu, účelnost a dobrý pocit uvnitř stavby. Afar, Etiopie 2014.

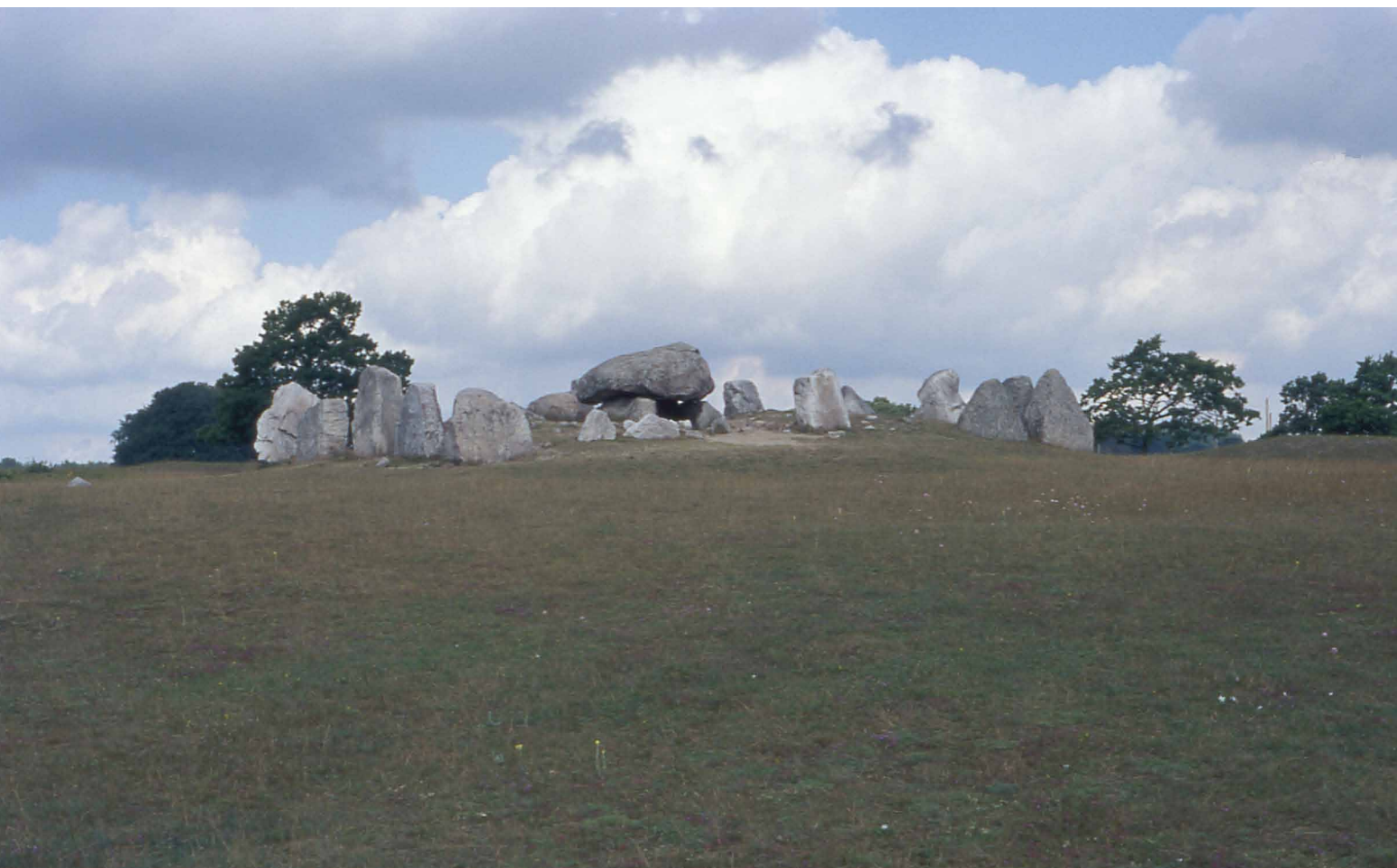

Ovál reprezentuje v prehistorickém africkém umění ohradu nebo vesnici. Jeskyně šelem, Egypt 2008.

Megality – kromlech ve Stonehenge. Architektura právě vstoupila do služeb kultu – a ne ledajakého. Petrografické studie dokládají, že až padesátitunové bloky se na místo dopravovaly z velkých vzdáleností (30 km a 160 km), i když technika transportu není zcela objasněna. Tak či onak, po uzavření symbolického kruhu už s kameny nikdo nehne. Anglie 1986.

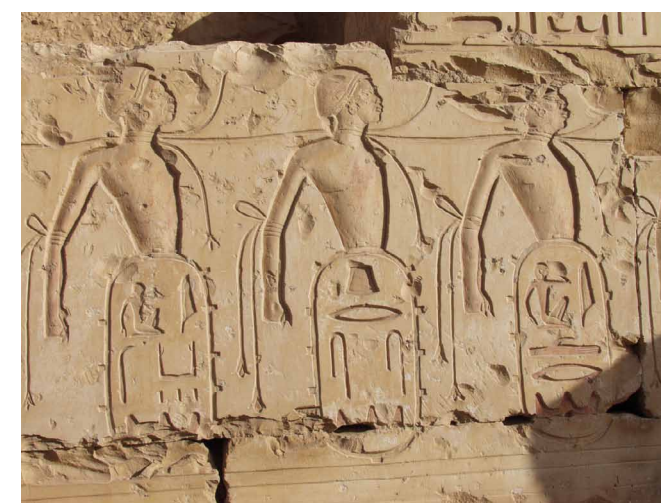

Megality – dolmen v Havang, Švédsko 2002.

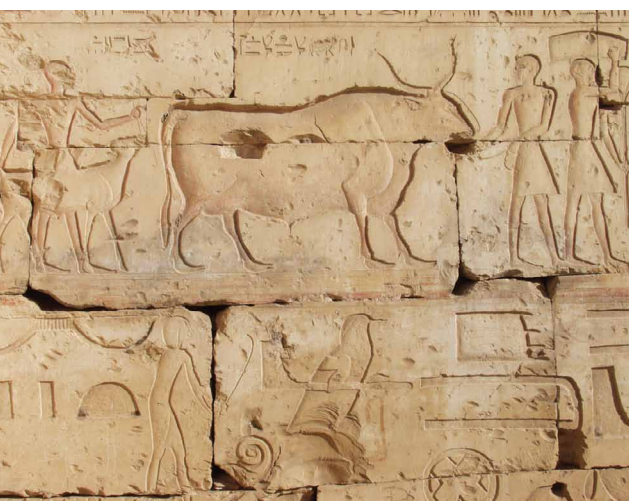
Pyramidy – stupňová pyramida. Saqqara, Egypt 2004.

Zajatci na chrámovém reliéfu, Abydos, Egypt 2004.

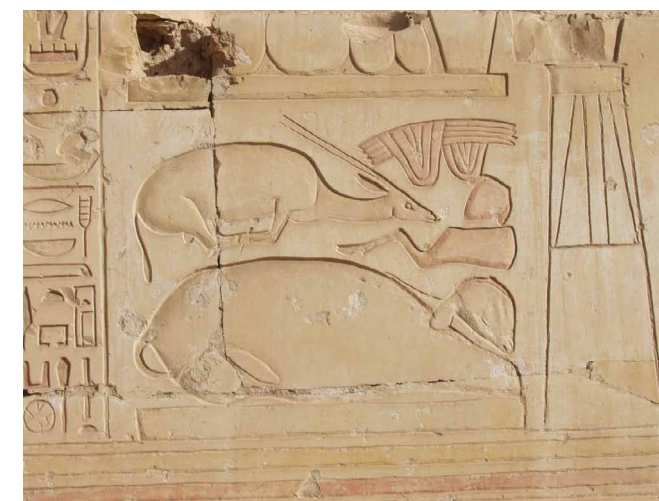
Sfinx. Protáhlé tělo připomínající lva zůstalo na místě jako relikv po těžbě stavebního kamene v lomu. Doplněna byla neproniknutelná tvář a přední končetiny. Giza, Egypt 2004.

Zoomorfní motivy na chrámových reliéfech, Abydos, Egypt 2004.

Pyramidy – Giza, monumentální architektura se zapojuje do boje proti zániku a smrti. Egypt 2004.

DÁLNÝ VÝCHOD

Architektura Číny, Koreje a Japonska vyrůstá z elementárních tvarů pravoúhlé dřevěné stavby, citlivě je začlenění do krajiny kolem anebo tam (podle pravidel estetiky a symboliky) rozesazuje krajinu umělou – zahradu. Teprve v mocenských centrech, když architektonický komplex obsadí rozsáhlé území a rozměry okolních zdí i vnitřních nádvoří se navýší na doraz, nabudou i jednoduché stavby klidné a silné monumentality (a Velká zeď se dokonce pokusí obepnout celou Čínu).

Čínská zeď, Čína 1989.

Kruh představuje nerozlišený celek, stav existence před vznikem nebe a země. Tento stav se nazývá wu-t'i. Z wu-t'i se rodí tchaj-t'i. To je ta tečka v kruhu, říkají čínské taoistické texty. Tyto velké, z jadeitu řezané kruhy se ve staré Číně vykládaly jako symbol Nebes. Na sever odtud, na Sibiři, nosili podobné kruhy šamani a zavěšovali na ně drobné figurky. A před 30 tisíci lety se tvarově i rozměrově identické kruhy řezaly ze slínovce a někdy se ukládaly poblíž lidských hrobů (Předmostí, Brno). Snímek z muzea Tokio, 2012.

Peking, Čína 1989.

Palác Gyeongbokgung, Soul, Jižní Korea 2014.

Palác Changgyeonggung, Soul, Jižní Korea 2014.

Koruna ze zlatého plechu a nefritu z období Silla, Korea. Nefrit se na Dálném východě považoval za kámen posvátný. Národní muzeum Soul 2014.

Palác Changgyeonggung a tušová kresba v Národním muzeu Soul, Jižní Korea 2014.

Tokio, Japonsko 2011.

Buddha, Národní muzeum Soul, Jižní Korea 2014.

Tokio, Japonsko 2011.

SVĚT ISLÁMU

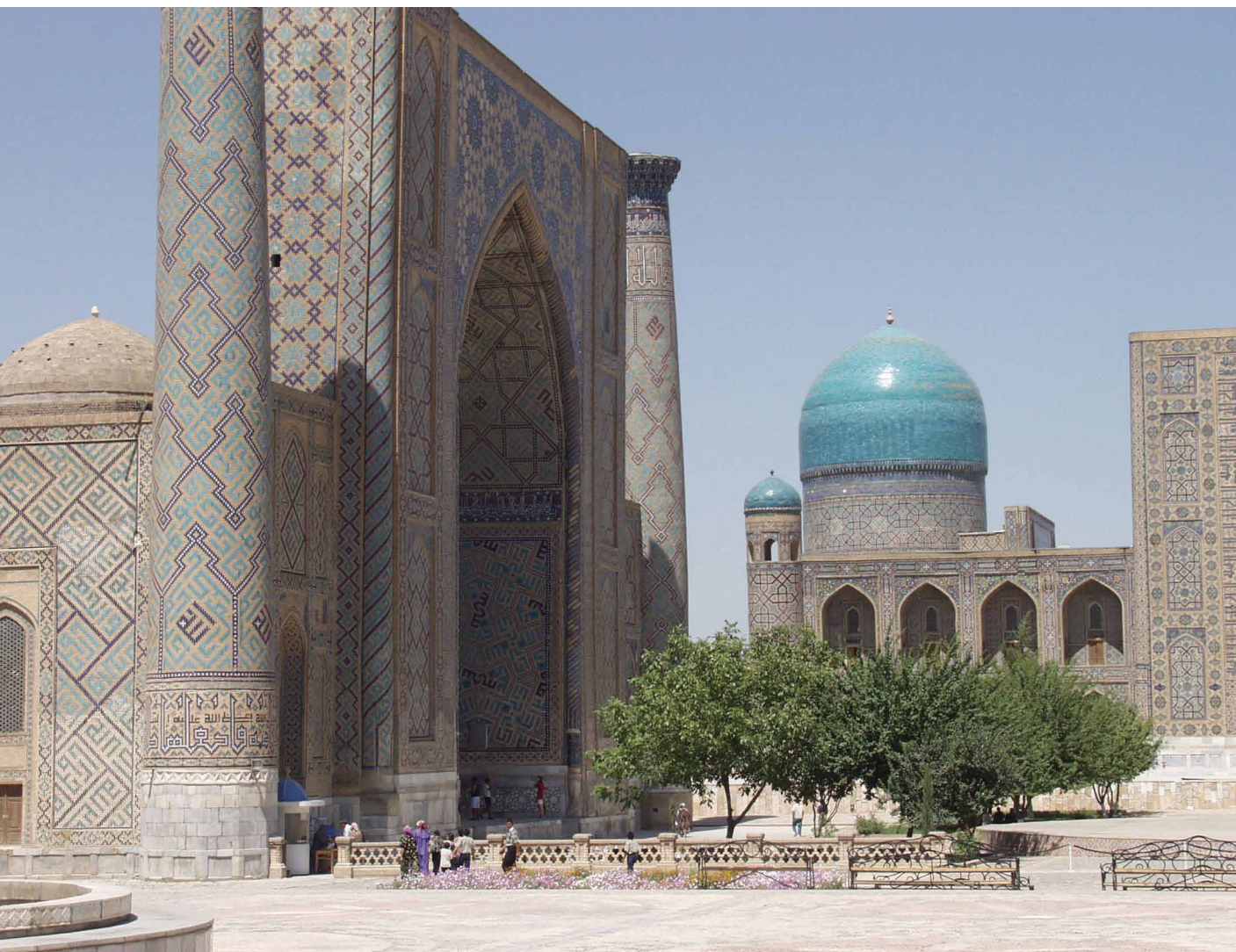
Tato zvláštní architektura je příznakem pouští a zhmotněním zázraku. Vyrůstá z krajiny, směřuje k nebi a svou formou i luxusní výzdobou slaví Boha, máridy a ifríty. Dnes, s jinými technickými postupy a výrazovými prostředky, usilují o podobný efekt kulisy moderních arabských měst.

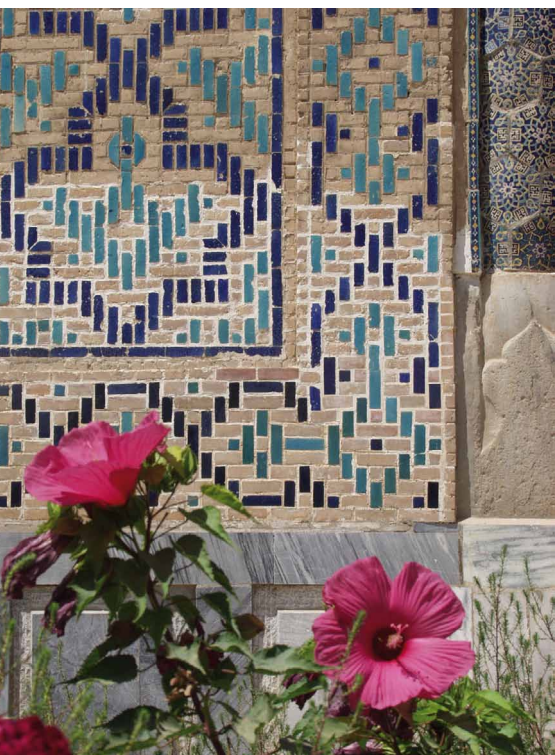
Skalní dóm neboli Omarova
mešita, Jeruzalém, Izrael 1996.

Káhirske mešity, Egypt 2005.

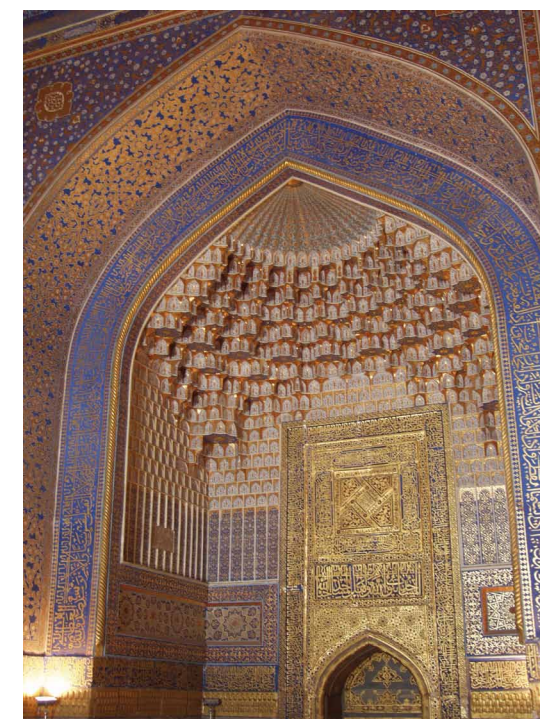
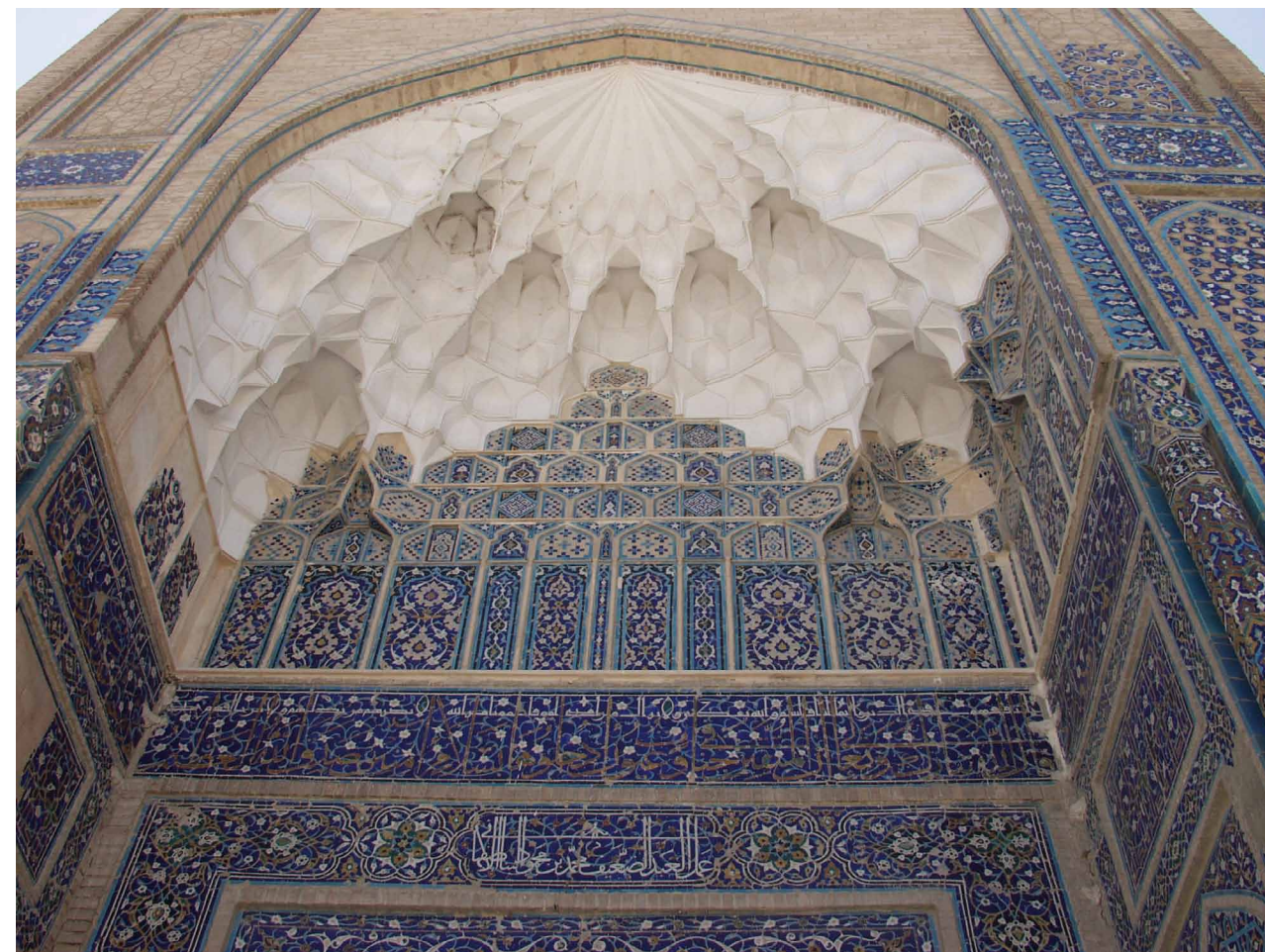

Mešity Samarkandu a Šahrisabzu, Uzbekistán 2004.

Minaret v Buchaře, Uzbekistán 2004. >

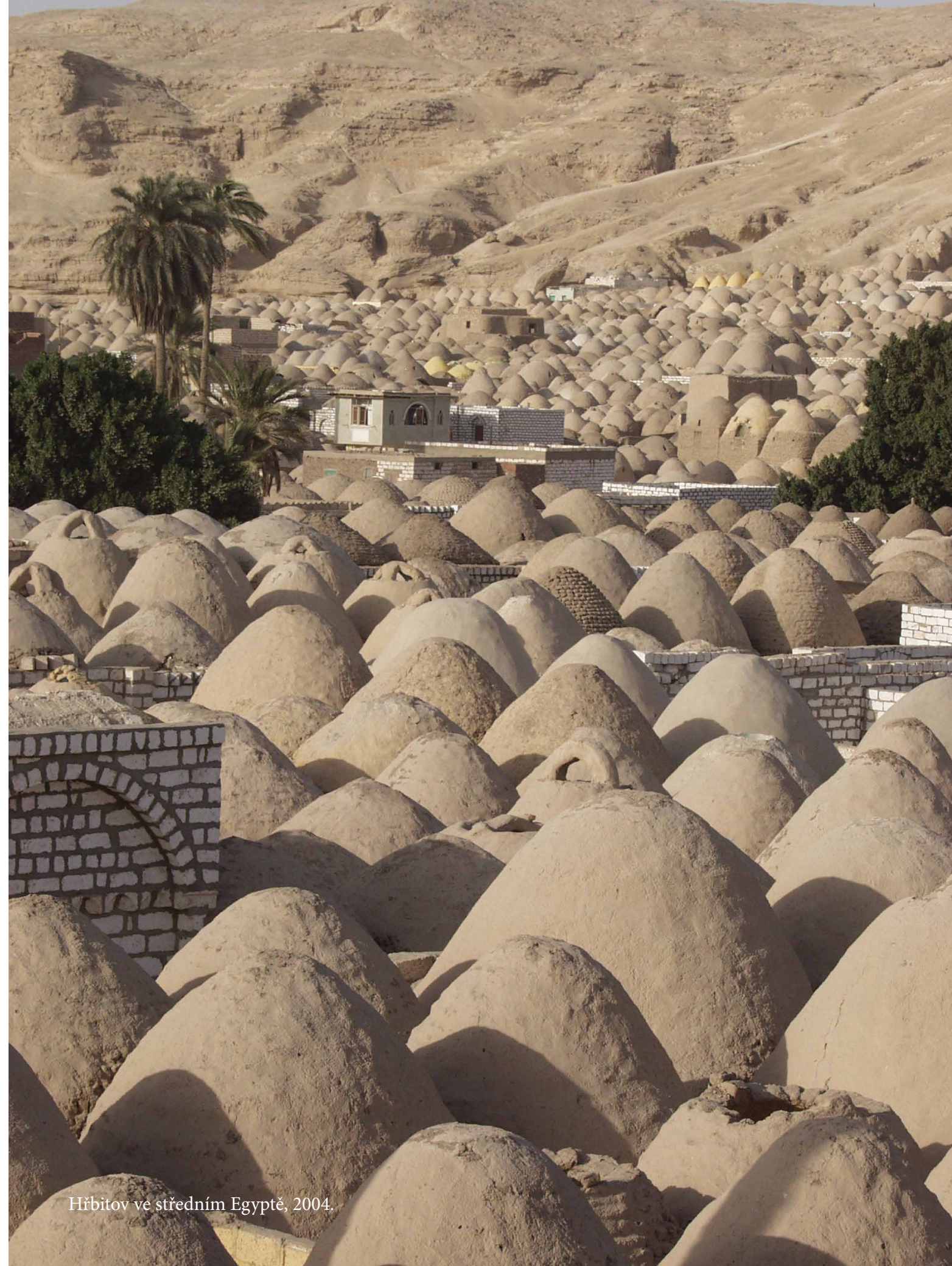

Mešity Samarkandu, Uzbekistán 2004.

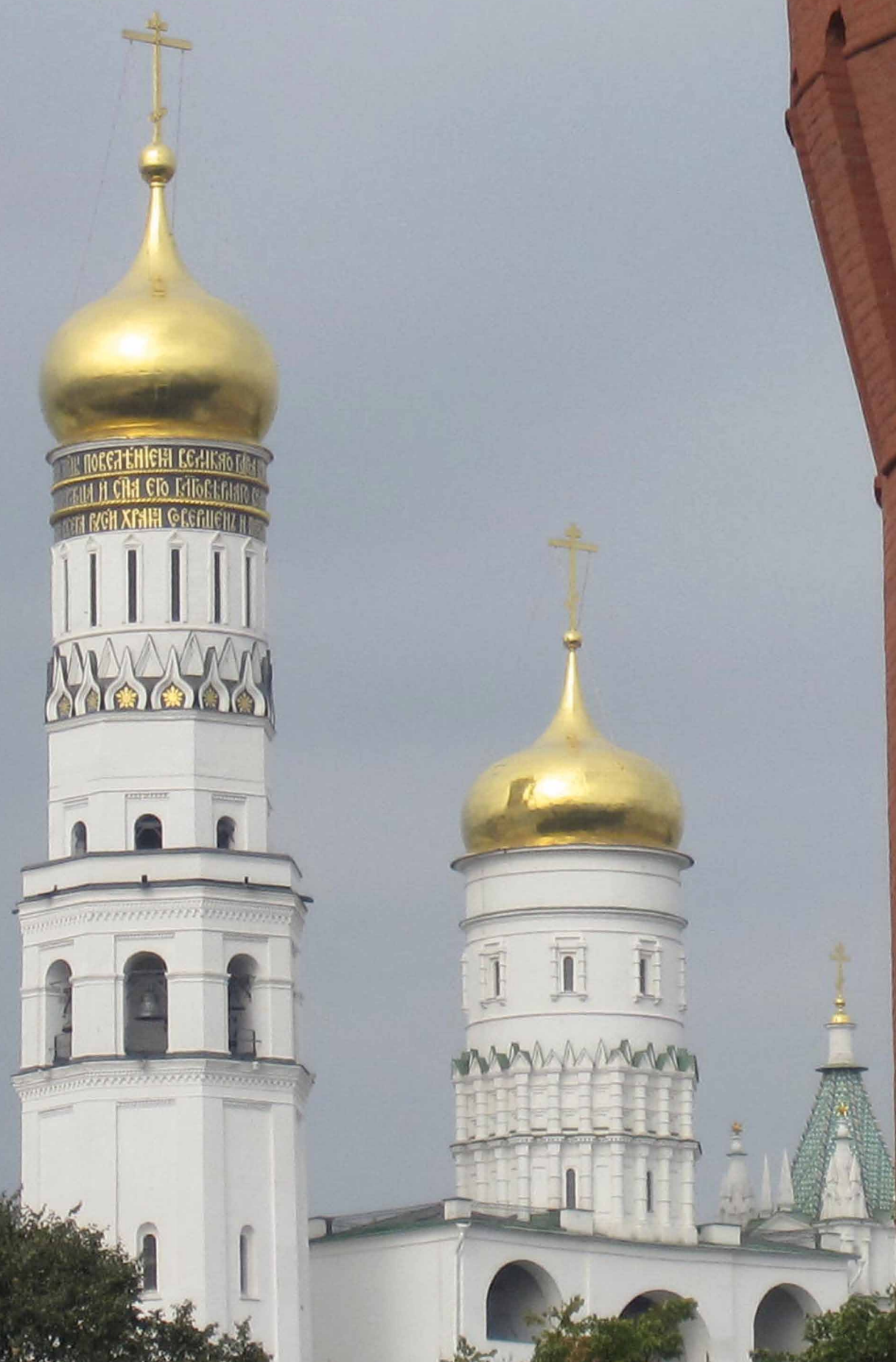

Obytné domy v Plovdivu, Bulharsko 1984.

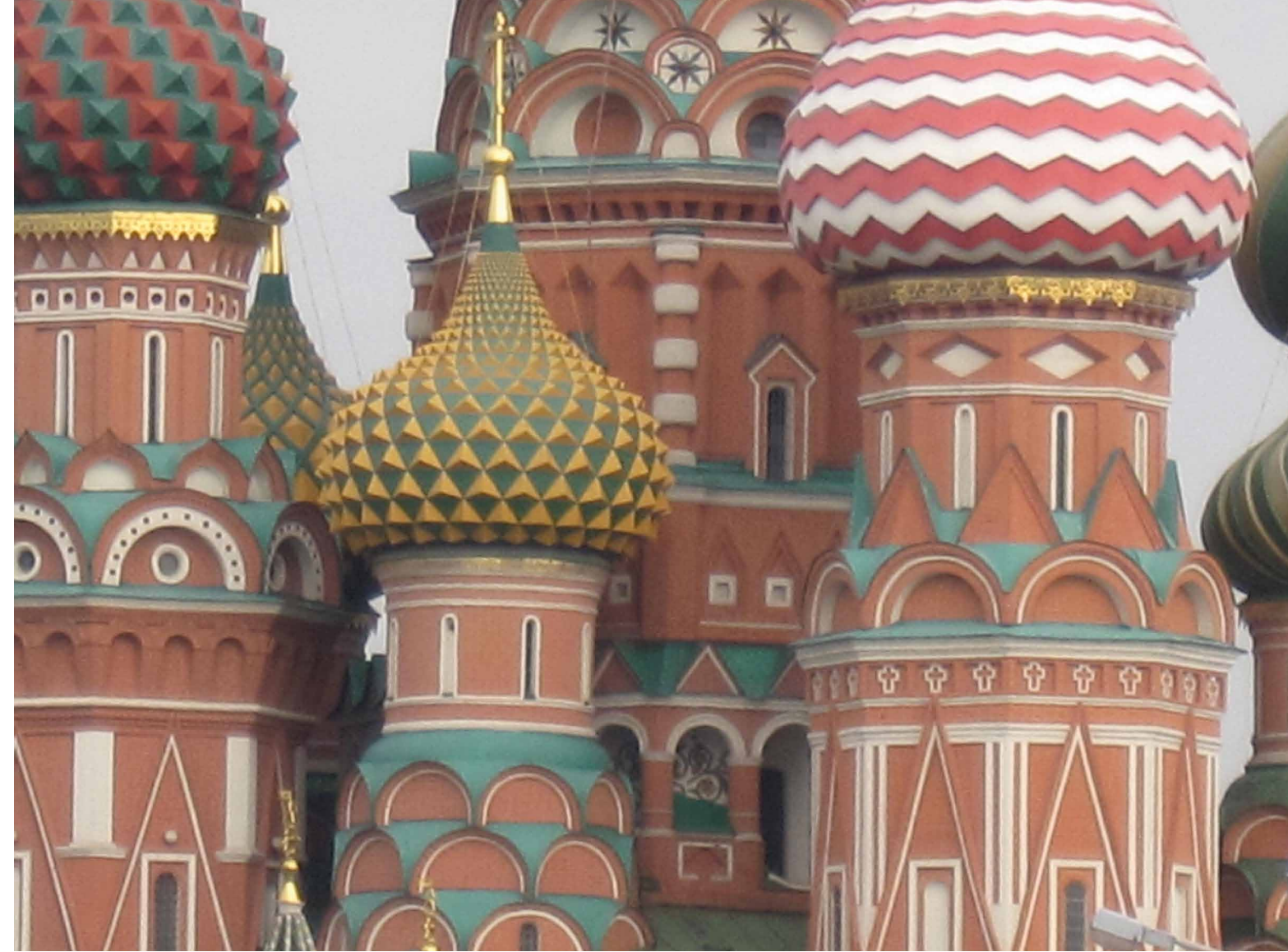
Hřbitov ve středním Egyptě, 2004.

RUSKÁ ARCHITEKTURA

Ruská architektura vychází z byzantské tradice, průběžně přijímá evropské vlivy, ale vytváří i svérázné vlastní formy – ve dřevě i v kameni.

Moskevský Kreml jako symbol státu. Rusko 2012.

Bizarní chrám Vasilije Blaženého jako vyvrcholení osobitosti ruské architektury. Moskva, Rusko 2012.

- < Klasicky ovlivněná architektura průmyslových měst na středním Urale, Demidedovovy závody v Nevjansku. Rusko 2010.
- < Nově rekonstruovaná dřevěná architektura v Salechardu. Obská Guba při ústí do Severního ledového oceánu. Rusko 2009.

„NAŠE“ ARCHITEKTURA

Po několik tisíciletí usměrňuje architektonickou tradici Západu stará, dobře odměřená a vyvážená tradice antiky. Přestože naše kultura periodicky vytvoří nějakou osobitou kreaci (gotika, baroko, secese...), antické reminiscence se vracejí na scénu v určitých cyklech (renesance, klasicismus...).

Římská architektura pokračuje v podobné tradici v Leptis Magna, Libye 1981.

Minojský interiér. Knossos, Řecko 2013.

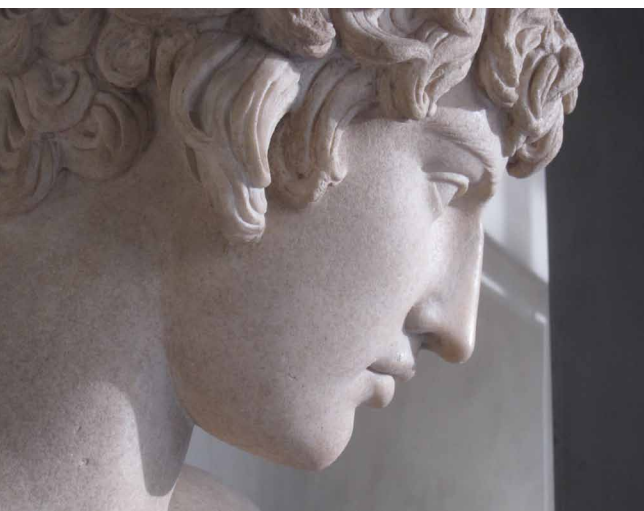

Detail chrámové architektury Parthenonu.
Akropole v Athénách, Řecko 1983. >

Premonstrátský klášter v Teplé,
založen hluboko ve středověku a
díky tradici dodnes živý, 2016.

Florentská architektura na průsečíku italské gotiky a renesance, pod siluetou velké Brunelleschiho kopule. Itálie 2014.

Prorůstání stylů je typické i pro Pražský hrad, 2007.

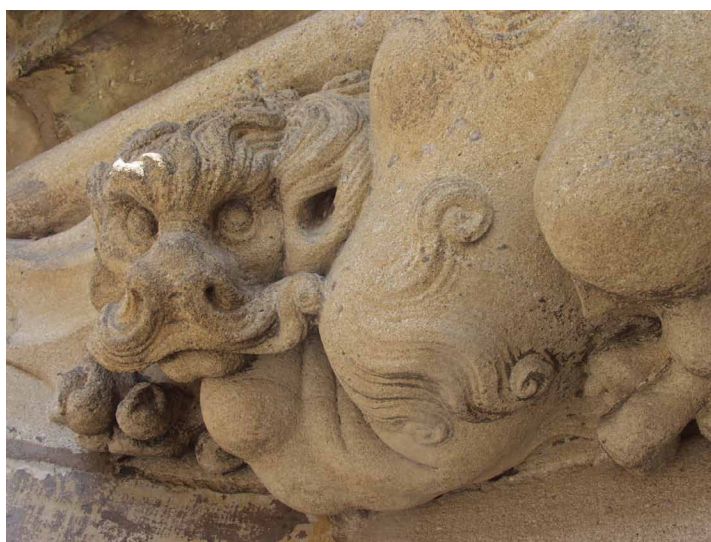
Pasovská architektura, napasovaná na spletité tradice středoevropského Podunají, Bavorsko 2014.

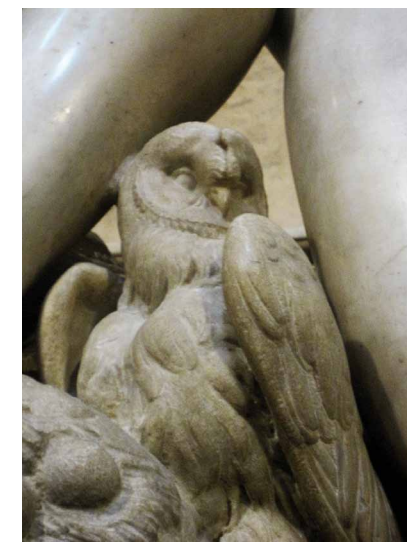
Síla klasicismu ovládne Evropu, Helsinky, Finsko 2012.

Gotické portrétní a zoomorfní reliéfy v triforiu svatovítského chrámu. Václav, vévoda lucemburský, nevlastní bratr Karla IV. Praha 2007.

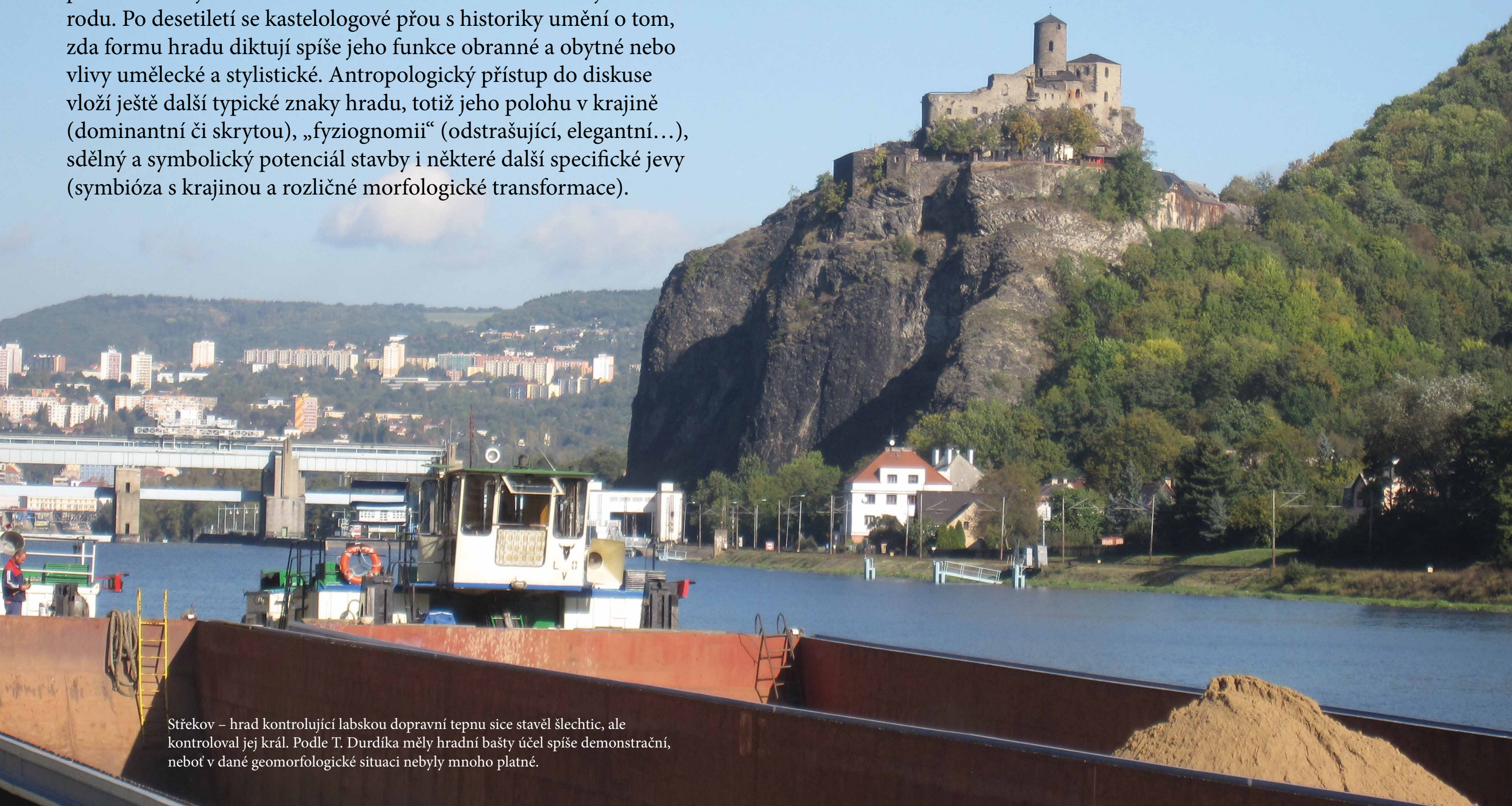

Personifikace Soumraku v pojetí Michelangela Buonarrotiho. Medicejská hrobka, Florencie, Itálie 2014.

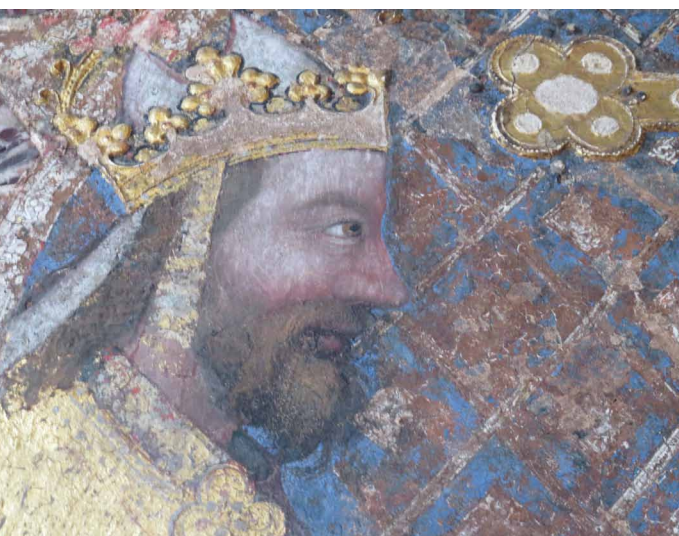
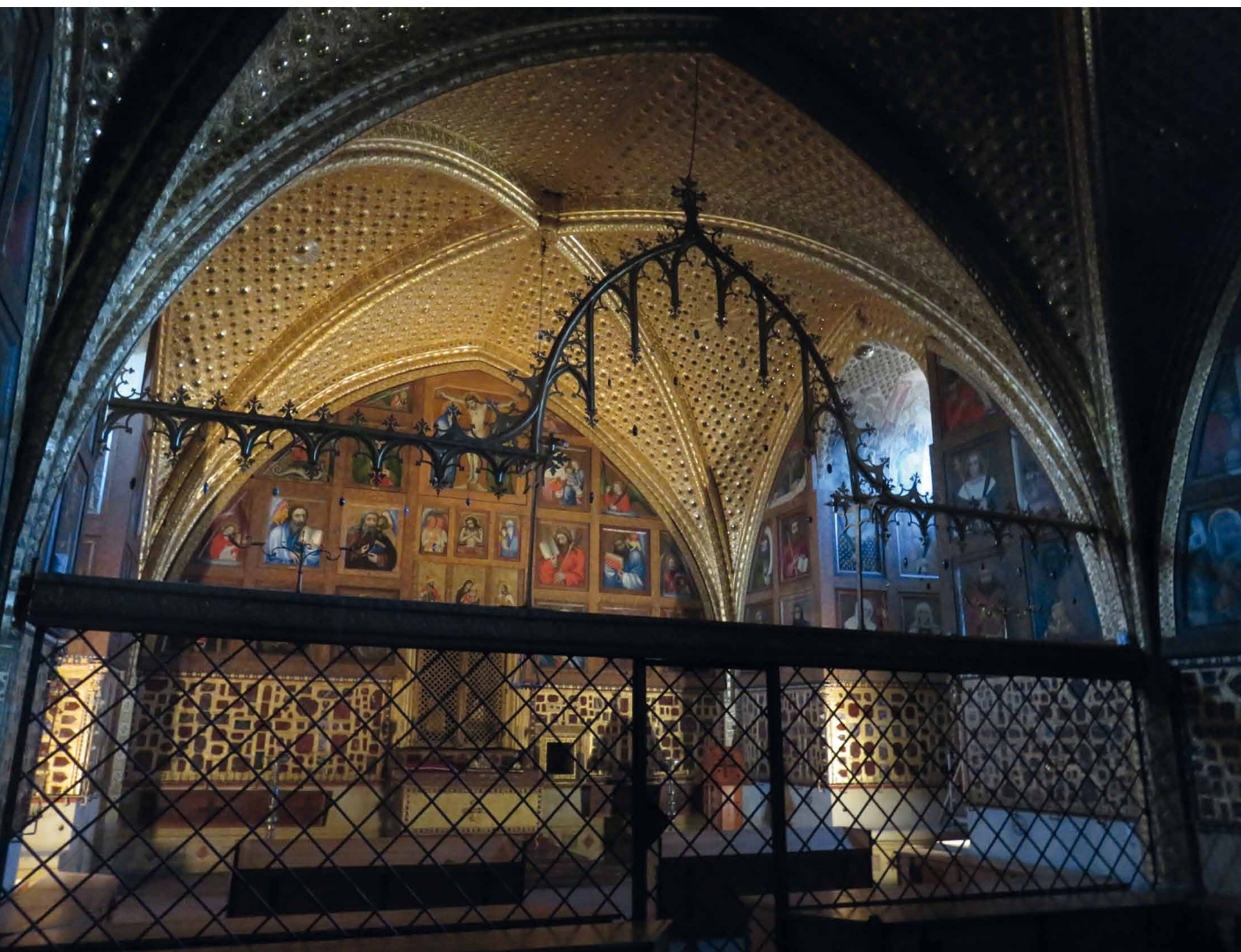

HRAD

Hrad je stavba unikátní svou omezenou plošnou výměrou, polohou v krajině i vazbou na individualitu stavebníka a jeho rodu. Po desetiletí se kastelologové přou s historiky umění o tom, zda formu hradu diktují spíše jeho funkce obranné a obytné nebo vlivy umělecké a stylistické. Antropologický přístup do diskuse vloží ještě další typické znaky hradu, totiž jeho polohu v krajině (dominantní či skrytou), „fyziognomii“ (odstrašující, elegantní...), sdělný a symbolický potenciál stavby i některé další specifické jevy (symbióza s krajinou a rozličné morfologické transformace).

Střekov – hrad kontrolující labskou dopravní tepnu sice stavěl šlechtic, ale kontroloval jej král. Podle T. Durdíka měly hradní bašty účel spíše demonstrační, neboť v dané geomorfologické situaci nebyly mnoho platné.

Karlštejn - hrad jako soukromé sídlo panovníka,
místo reflexe a klenotnice.

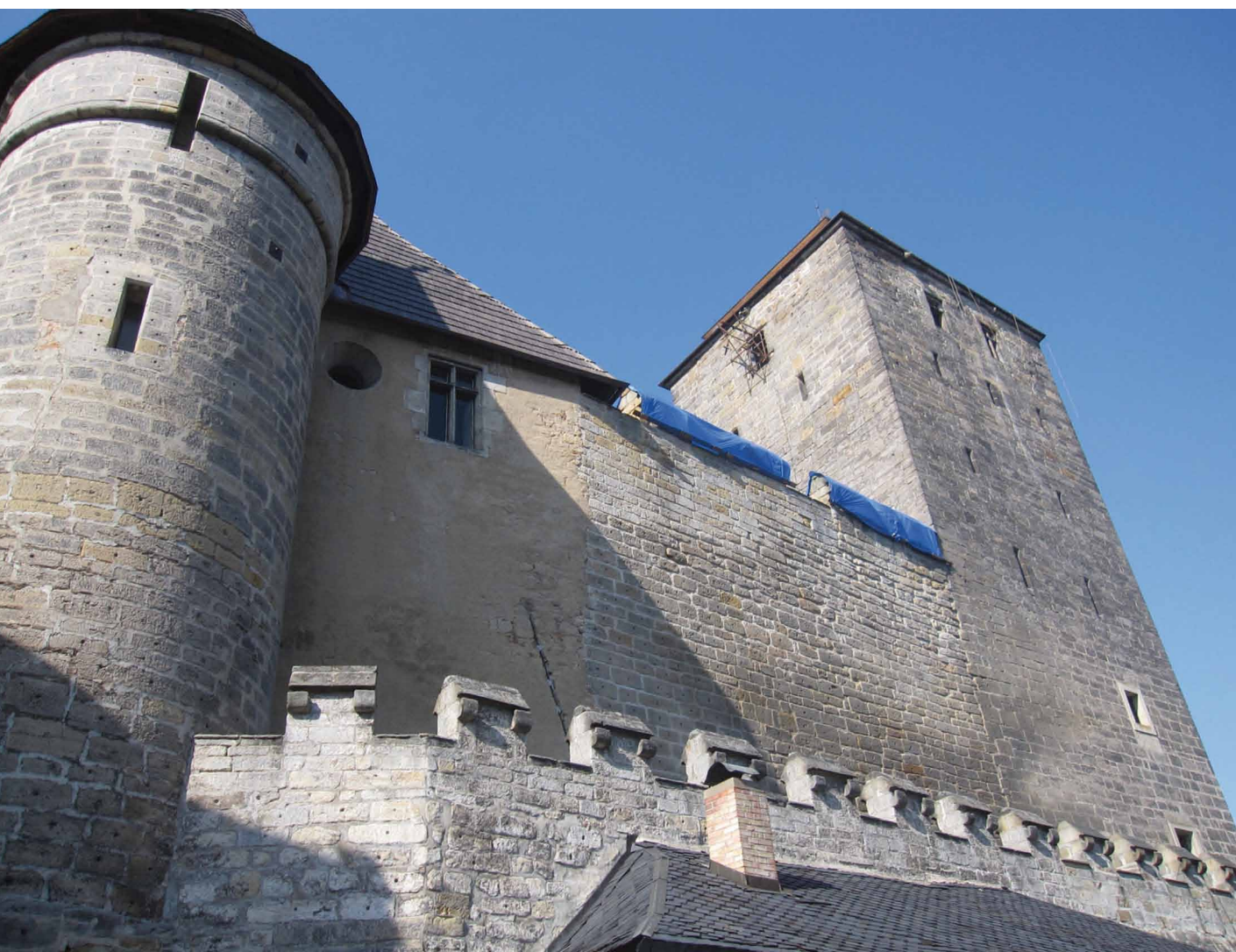

Hazmburk a Bezděz, hrady na dvou výrazných vulkanitech, se staly nepřehlédnutelnými symboly severní poloviny země.

Bezděz – královský hrad ovládající členitou krajinu Českolipska, s charakteristickou, elegantní a vyváženou kulisou. Ze své dominantní pozice dohlédne hradní oko do těch nejskrytějších koutů královského hvozdu, 2013.

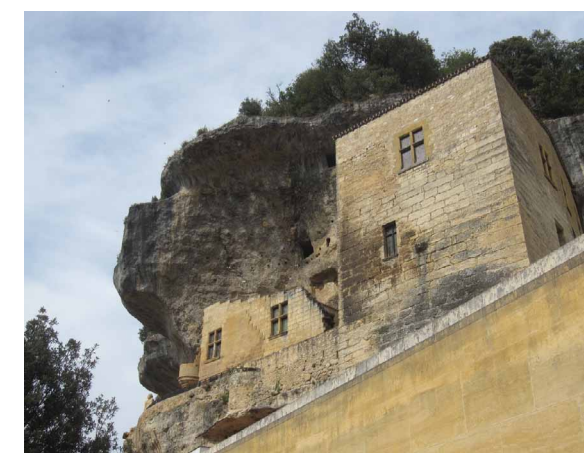

Kost – hrad skrytý na styku údolí pod úrovní pískovcové tabule Českého ráje, takže jeho masivní architektura („pevná jako kost“) se před divákem objeví bez varování, 2011.

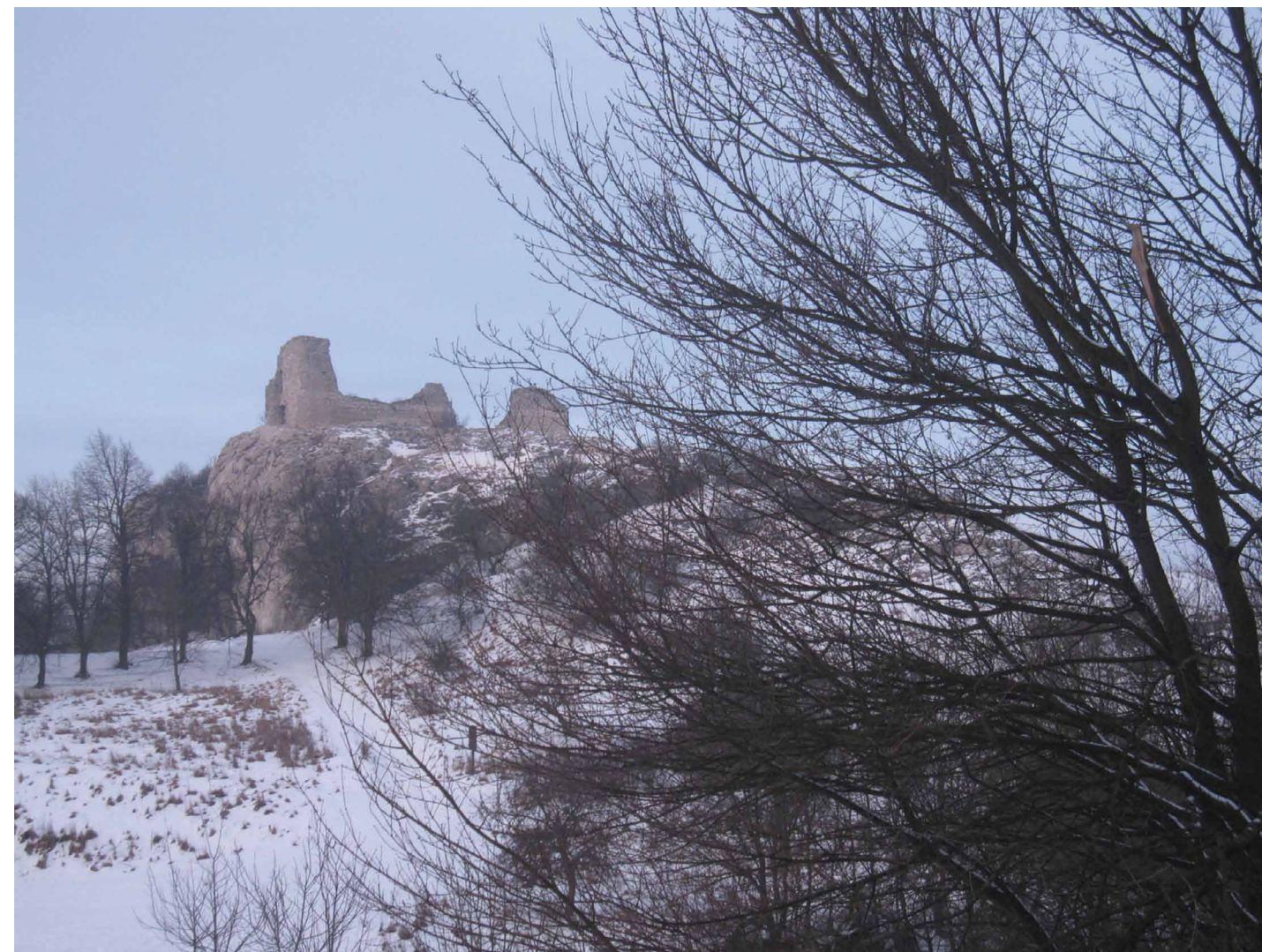
Buchlov – dominantní hrad, ale s neméně masivní až odrazující fyziognomií, 2011.

Hrad v Les Eyzies, Francie 2005.

Hrad Golubac střeží vtok Dunaje do Železných vrat, Srbsko 2015.

Sirotčí hrádek, jeden ze tří hradů na vrcholech Pálavy, 2015.

Podjamni grad – symbióza převislé skalní stěny a mohutné hradní stavby v jejím ochranném krytu. Slovinsko 2005.

< Tinziq – symbióza fortifikace a přirozeného výčnělku vápencové tabule Džebel Nafúsy ovládá přímořskou pláň hluboko dole. Nejde však o hrad, ale o opevněnou aglomeraci komunálních obilných sýpek. Tripolitanie, Libye, 1981.

Hrad vsazený renesančním umělcem do členité skalnaté krajiny. Galerie Uffizi, Florencie, Itálie (2014).

Červená Lhota – symbióza zámku na kamenném ostrohu a vodní hladiny rybníka kolem, 2013.

Při zachování původního účelu se hrad transformuje v opevněný most uprostřed rybníka. Největší stavba (druhá zleva) je v podstatě donjon, ostatní tři jsou pilíře mostu. La Marche, Francie 2008.

Vodní fortifikace v pojetí renesančního umělce.
Galerie Uffizi, Florencie, Itálie (2014).

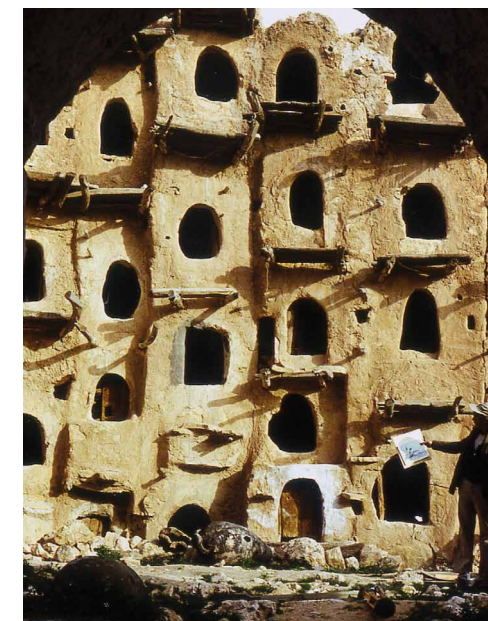

Tvarová analogie hradu – opevněný shluk obilných sýpek a skladišť olivového oleje (společné vlastnictví berberské komunity) kopíruje známou siluetu feudálního hradu. Nalút, Libye 1981.

Jiný příklad téže tvarové analogie, Forsatta, Libye 1981.

V detailním pohledu struktura „hradu“ ukáže, že stavbu tvoří jednotlivé sýpky s vlastními vchody. Qasr Kabao, 1981.

SUMMARY

TERRA NOSTRA:

LANDSCAPES, HUMANS, AND ARCHITECTURE IN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

Landscapes. The tropical landscape of Africa, with its resources and risks, created a background to human origin, while the cold and open landscapes of northern Eurasia accelerated subsequent social and technological development. The effects of forest on isolation of populations were rather conservative, while the aridisation and formation of deserts stimulated human migrations. Various roles of mountain chains, rivers and oceans in creating socio-cultural networks are evaluated as well.

Humans. The dispersal of our species (*Homo sapiens*) is separated by geographic and cultural barriers, partly corresponding to the distribution of languages. This picture is continuously being modified by gene-flow caused by irregular demographic growth and transcontinental migrations.

Architecture. Human dwelling (together with fire, clothings and shoes) forms an essential component of cultural adaptation. An ideal shape, material and size was dictated by climate, surrounding landscape, and social functions. Earliest dwellings were simple in construction, until the time when complex human societies started to raise monuments – large stones, pyramids, temples and statues...

SOUHRN

TERRA NOSTRA:

KRAJINY, LIDÉ A ARCHITEKTURA V ANTROPOLOGICKÉ PERSPEKTIVĚ

Krajiny. Tropická africká savana se svou nabídkou i riziky vytvořila jeviště pro vznik homininů, zatímco chladná, otevřená krajina severní Eurasie akcelerovala následný sociální a technologický vývoj. Vliv zapojeného lesa na izolaci populací má účinek spíše konzervativní, zatímco aridizace a vznik pouští stimuluje emigraci z původních sídelních areálů. Zvažujeme rovněž roli hor, řek a moří na utváření socio-kulturních krajin.

Lidé. Rozšíření našeho druhu (*Homo sapiens*) dělí geografické i kulturní bariéry, které více či méně odpovídají rozšíření jazyků. Ale tok genů, opakovaně vyvolávaný nepravidelným demografickým růstem a mezikontinentálními migracemi, tyto hranice průběžně modifikuje.

Architektura. Obydlí je (spolu s ohněm, oděvem a obuví) podstatnou součástí naší kulturní adaptace. Ideální tvar, rozměry, materiál a konstrukci diktovalo podnebí, okolní krajina a sociální funkce stavby. Nejstarší obydlí nebývají konstrukčně náročná ani nápadná, až po okamžik, kdy komplexní lidské společnosti začaly vztyčovat monumenty – velké kameny, pyramidy, chrámy a sochy...

ANTHROPOLOGIA INTEGRA – SERIES MONOGRAPHICA

Edice monografií přiřazená k časopisu *Anthropologia integra*
viz https://journals.muni.cz/anthropologia_integra.

Edice přináší původní publikace z oblasti obecné antropologie a „příbuzných“ disciplín.

- 1) Edice je otevřena českým i zahraničním autorům.
- 2) ISBN (a číslo DOI pro vstup do Crossref databáze) udílí Masarykova univerzita.
- 3) Text v českém jazyce (s anglickým nebo německým resumé) nebo v anglickém či německém jazyce (s českým resumé).
- 4) Každá z monografií prochází recenzním řízením (minimálně 2 recenzenti).
- 5) Edice vychází elektronicky, pouze výjimečně i papírově.
- 6) Monografie edice zachovávají zpravidla stejný formát i grafiku jako časopis *Anthropologia integra* (případně se může změnit barva přebalu apod.); dává to také možnost uvádět na konci časopisu (případně přebalu) postupný sled monografií (volumes), což je zároveň dobrá propagace.
- 7) Formální pokyny pro autory monografií jsou stejné jako pro autory časopisu *Anthropologia integra*.
- 8) Edici spravuje stejný kolektiv jako časopis *Anthropologia integra* (šéfredaktor Jaroslav Malina, výkonný redaktor Tomáš Mořkovský).

ANTHROPOLOGIA INTEGRA – SERIES MONOGRAPHICA

For the monograph series associated with the journal *Anthropologia integra*, see https://journals.muni.cz/anthropologia_integra. This series offers original publications from the field of general anthropology and related disciplines.

- 1) The series is open both to Czech and foreign authors.
- 2) The ISBN (and DOI number for access to the Crossref database) is issued by Masaryk University.
- 3) The text is in Czech (with an English or German abstract), or in English or German (with a Czech abstract).
- 4) Each of the monographs undergoes a peer review (with a minimum of 2 reviews).
- 5) The series is issued electronically; only occasionally in a paper version.
- 6) The monographs of the series will maintain the same format and graphic style as the journal *Anthropologia integra* (with possible changes in cover colour etc.); this provides the opportunity to present the list of consecutive monographs (volumes) at the end of the journal (or on the cover), which would also serve as good promotion.
- 7) The formal instructions for authors of the monographs are the same as those for the authors of the journal *Anthropologia integra*.
- 8) The series is administered by the same editorial team as that of the journal *Anthropologia integra* (Editor-in-chief Jaroslav Malina, Managing Editor Tomáš Mořkovský).